

(ISSN: 2587-0238)

Aktaş, Ö. (2021). Turks and Mongols in Russian History Textbooks, *International Journal of Education Technology and Scientific Researches*, 6(15), 1610-1645.

DOI: <http://dx.doi.org/10.35826/ijetsar.327>

Article Type: Research Article

TURKS AND MONGOLS IN RUSSIAN HISTORY TEXTBOOKS

Özgür AKTAŞ

Associate Professor. Dr., Kafkas University, Kars, Turkey, ozgurkafkas@gmail.com

ORCID:0000-0003-4218-9545

Received: 20.02.2021

Accepted: 15.07.2021

Published: 14.08.2021

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the image of the Turks in the sixth grade Russian History textbooks. The sixth grade Russian History and history textbooks are used in the study. This study based on the easily accessible sampling strategy, the following books were examined in the study: Danilov & others (2009) History of Russia, Danilov & Kosulina (2012) History of Russia, Andreyev & Födorov (2016) History of Russia. The study is based on the method of document analysis. The textbooks on Russian history are subjected to content analysis. According to the results of the research, Turkish communities in the north of the Black Sea and Huns are described as warrior, while The Khazars and Bulgarians are represented by their commercial activities, cities and religious tolerations. However, the Mongols and the Golden Horde stand out with their negative image and combativeness. The history textbooks state that the Mongols adopt the religion of Islam by mingling with the Turks. Therefore, Mongolian history is described within Turkish history. According to the textbooks, the cities are destroyed, the artisans are killed, and the Russian culture collapse as a result of the Mongol invasion. The Russians describe the period they live under the rule of the Golden Horde as the years of captivity. Batu Khan is the historical figure who is remembered with the most negative images. According to the textbooks, people are slaughtered, the churches are burned, and the libraries are set on fire with the expeditions of Batu Khan. Whereas the Russians describe the expeditions to their own lands in ill part, they describe their own expeditions and occupations to Turkish lands as a normal historical process. The discourses in Russian textbooks are generally nationalistic and religious. Russia undertakes the mission of the protector of Orthodox Christians with the ideal of being third Rome. While the relations with the Turks are generally conveyed adversely, the political and cultural heritage, Russia receives from Golden Horde, is ignored.

Keywords: Russian history textbooks, Turks and Mongols, history education.

INTRODUCTION

The Russians belong to the Slavic tribes of Indo-European origin. Slavic tribes reached the lands of the Finnish and Baltic tribes in the eighth century. The historians have suggested that the Slavs began mass migration from the northern region of the Carpathian Mountains in the sixth century. The community (Russians, Ukrainians, Belarusians), which are distributed to different geographies and later known as the Eastern Slavs, including Russians, move towards the southern forests and settle in the forest-steppe regions. Slavs establish various relations with Turkish communities such as Pechenegs, Cumans and Khazars (Engel & Martin, 2020, p. 21). It is determined that the ancient Slavs are tall and have the common characteristics of the northern race according to the skeletal remains found in their tombs in the 9th and 10th centuries. Slavs are blond in compliance with Arabian sources. Due to the area they occupy, the Slavs mingle with the Finnish and Ural-Altai tribes (Kurat, 1999, p. 3). Knez Vladimir adopted the Christian religion in Kiev in 988 through the envoys he sent to Byzantium and shaped the future of the Russians significantly. Byzantium turns into a religious and political center for the Russians who accept the Greek alphabet and invite the religious officials from Greece (Engel & Martin, 2020, p. 23). The relations between Western countries and Turkish communities are shaped according to the Orthodox understanding throughout history with the exception of the Soviet Union.

When examining historiography, the nature of the political power should be taken into consideration. The country creates a new identity through great transformations and revolutions and thus the elements of description and definition change, historiography takes form according to political movements of thought (Ersanlı, 2003, p. 21). According to the ideological understanding of Russia, the philosophy of history education can be examined under three headings: the Tsarist Russian period, the Soviet Union period and the Russian Federation period. Education was purely religious in Russia until the eighteenth century. Although public schools providing lay education have been established during this period, education is of a religious nature (Gatina, 2009, p. 8). Many of the history textbooks were written by famous Russian intellectuals and teachers in the nineteenth century. Although the textbooks were written in a simple style and visual materials were used in some books in that period, in general these images were limited to the pictures of famous people. The texts are divided into the chapters and sub-chapters, and striking titles and sub-titles are used for these chapters in the textbooks therefore the readers can easily follow the book. Orthodoxy and the church increased their influence in the field of education in Russia from the end of the nineteenth to the beginning of the twentieth century. The school education, which is based on the Orthodox belief, tries to ensure that the students adopt ideas such as loyalty to the Tsarist regime and its structure and avoid the ideas of revolution. This situation regards the level of education and significantly determine the content of the course and textbooks (Başaran, 2012, p. 205). The educational understanding of the Russian Tsarism was abandoned after the Bolshevik Revolution in 1917. Education with a religious character has been renounced and the Marxist worldview has been tried to be instilled in the young generations. Most Soviet historians focus on the state and the party. The themes such as socialist community project and social engineering, which the state is trying to implement within the framework of its ideology, agricultural policies, industrialization, labor discipline laws,

sharing relations, the role of bureaucracy, social control tools of the state, labor movements, nationality and culture policies, liquidation of intellectuals, censorship, repression, surveillance have dominated Soviet historiography (Metinsoy, 2008, p.187). The courses were opened to train the historians according to the ideology between 1925 and 1927. The directive called Citizen History Education in USSR Schools' has been prepared for the textbook since 1934. The history textbooks has been changed in order to adopt the only truth in the socialism structure with the directives of Stalin (Pearce, 2019, p. 137) and to interpret history from a Marxist point of view, and the history of the USSR began to be taught as well as the world history (Cengiz, 2016, p. 9). The historiography on the Stalin era was an elitist, hypothetical and state-centric in the Soviet Union. The magnates, their thoughts, policies, revolutionary strategies, actions and the institutions they lead dominated even in the narrative of this most important movement of the oppressed classes and communities in the history of humanity (Metinsoy, 2008, p.183). The Second World War has been a turning point in history education in the Soviet Union, and the history lessons has begun to refer to those who went to the war and the country's heroic past. After the Second World War, the Soviet education system concentrated on technical lessons. The decisions such as free education for all Soviet citizens, the nurture of communism, and preserving the scientific and secular aspects of education were taken regardless of race, language or religion, and the textbooks were structured accordingly in the 1970s (Gatina, 2009, p. 43). The history textbooks with glasnost and perestroika were renewed, and the history exams were changed. The republics in the Soviet Union stated that their own history was centered in Russia with the policy of openness and transparency and neglected their own national history (Balta & Demir, 2016, p. 6). After the disintegration of the Soviet Union in 1991, it is observed that the values of freedom, liberalism and individualism, which have been substituted for Communist values in mass media in Russia, did not reflect sufficiently on historical education in Russia (Patopova, 2015, p. 52). During the reign of Boris Yeltsin, the writing process of nationalist and religious textbooks was initiated with the influence of the churches, the Soviet conception of history was rejected, and the traditional Russian ideology was adopted. This situation became more evident with Vladimir Putin, and new textbooks started to emphasize traditional national symbols and patriotism in 2004 (Zajda, 2007, p. 295). Russian history has been told in integrity since ancient times. The nationalist, religious history textbooks have reflected the ideology of the international superpower (Balta & Demir, 2016, p. 8), while the history curriculum and history textbooks have been strictly under the control of the state (Patopova, 2015, p. 48) and it has been used to instill loyalty in government and politics (Pearce, 2019, p. 138). The history textbooks were the most used material, they were taught without skipping a single paragraph in the Russian Federation. The important events, people, results and explanations has often been memorized by the students (Pingel, 2003, p. 20).

Turks have been in various interactions with the Russians in political, social, economic, historical and commercial areas since the 10th century. There have been wars and alliances between two nations depending on the course of the historical events. Although the letter sent by Russian Tsar Ivan III to Ottoman Sultan Beyazit II through The Crimean Khan Mengli Giray is considered an important turning point in Turkish-Russian relations (Kumkale, 1996, p.19), the rivalry and cooperation of the two communities dates back to ancient

times. The two societies, which influence each other's destiny, continue to know each other closely. In this regard, the Russians take a quicker step. Due to the fact that Ottoman turns its steps towards the Mediterranean and Central Europe in the classical period, the affairs related to Russia are assigned to the Crimean Khans. Russia is seen as an underrated rival because of the little information about Russia. However, Moscow statesmen try to know the Ottomans and shape Moscovs' politics according to the information they obtain. They reserve an office in Embassy, which is busy with foreign affairs in order to know the Ottomans (Kurat, 1970, p.5). The researches have gained intensity on Russian history textbooks due to the developments in educational science in Turkey in recent years. The studies on how Turks are explained by the Russians in history education are increasing. However, it is seen that the studies focusing on the Ottoman history and the recent era are generally conducted when the content of the studies is evaluated (Kınıkoğlu, 2007; Gatina, 2009; Cengiz, 2016; Balta & Demir, 2016; Cengiz, 2018; Başaran, 2012; Akhan, 2020). It is thought that the studies in this field will make a significant contribution to academic historiography and history education due to the scarcity of the studies examining how ancient Turkish history is told in the history textbooks used in the Russian Federation. The problem sentence of this research is to reveal the Turkish-Mongolian image in Russian history textbooks.

In that study will answered the following sub-problems.

- 1- How do the wars with Turks and Mongols described in Russian history textbooks?
- 2- How does the period when Russians were under Tatar rule described in Russian history textbooks?
- 3- How do Turkish cities described in Russian history textbooks?
- 4- How do the taxes paid by the Russians to the Mongols explained in the Russian history textbooks?
- 5- How does the trade between Russians and Turks explained in Russian history textbooks?

METHOD

Design of the study

Case study is but one of several ways doing social science research. Other ways include experiments, survey, histories, and he analysis of archival information however the case study mostly asks why and how. The researcher should choose the research question well, have a good command of contemporary times, and be able to put forward his own thesis against accepted laws (Yin, 1994, p.1). While conducting the case study, the research problem and sub-problems should be created, the analysis unit and the situation to be studied should be revealed, the individuals and documents to be included in the research should be determined, and the final result must be reached via analyzing the data (Yıldırım and Şimşek, 2006, p. 277).

The method of the study is based on document analysis. The documents are important sources of the information used effectively in qualitative research. The researcher can obtain the data he needs without observation and interview in these researches (Yıldırım & Şimşek, 2006, p. 188). The researchers should be very careful while examining documents. Any important data can be obtained from unexpected places. The

date when the document is written, its originality, under which condition it is produced for what purpose, whether the person or institution that create the document is biased, and to what extent the creators of the document are objective are the issues that need to be considered in document analysis (Merriam, 2013, p. 143) because the words and their meanings also change according to where they are used, by whom and for whom they are used, so the documents and the texts analyzed in isolation from their social, historical and cultural values lose their true meaning (Pynch, 2004, p. 219). Karasar (2010, p.183) renames the document analysis method as documentary scanning method. Therefore, the documentary scanning method includes the processes of finding resources, reading, taking notes and evaluating. The accumulation and continuity of the knowledge is provided by the documents that mirror the past, communication is successful as the deviation between what the documents tell and what the reader understands is reduced. Research was conducted for sixth grade Russian History textbooks and the textbooks were accessed from web 1 and web2, web3 and web4. As a result of the readings, it has been determined that there is an important and detailed explanation about Turks and Mongolians. Visuals and readings about Turkish-Mongolians are also included in the textbooks. Since the reading texts have a large place, it was decided that it should be the subject of another study that was not included in this study. The Turkish-Mongolian image is categorized in the textbooks under five themes.

Materials and Data Analysis

The sixth grade Russian history textbooks are selected in the study. The reason why the sixth grade textbooks are chosen is to determine the images of the first Turkish States. The sixth grade textbooks are divided into two in Russia. The first is the general history, the other is the Russian history textbooks. While Turkish history is in the context of various relations with Russia in general history textbooks, The Turkish States and Turks are presented directly as part of Russian history in Russian history textbooks. Three sixth grade history textbooks are used in the study on the basis of the easily accessible sampling strategy. The first book is Russian History written by Danilov & others (2009), the second book is the sixth grade Russian History written by Daniov & Kosulina, (2012), the third one is the sixth grade Russian History written by Andreyev & Födorov (2016). The topics, discourse and units in the textbooks are almost the same. Therefore, it is thought that three textbooks are sufficient as a sample. Karasar (2010, p.111) indicates that the researcher save a lot of time, energy and money by studying on the sample. The purpose of the research is not to collect a lot of data, but to collect valid and reliable data. In most instances, it is not a pride to study large clusters, as the research on a well-defined small sample may yield better results than the studies conducted in a large population. Hence, it is decided that three Russian history textbooks will represent the universe, since it is decided that the content of the textbooks written on different dates is the same, saving money and time. The data obtained from the textbooks are subjected to content analysis. The content analysis is called an effort to reduce and make sense of any qualitative data aimed at determining the basic consistencies and meanings by taking the qualitative material that is voluminous (Patton, 2014, p. 453). The main purpose in content analysis is to reach the concepts and relationships that can explain the collected data. In this context, it is tried to define the data and reveal the facts that may be hidden in the data through content analysis. The basis of content analysis is to

gather similar data within the framework of certain concepts and themes, and to organize and interpret them in a way that the reader can understand (Yıldırım & Şimşek, 2006, p.227)

FINDINGS

1. How do the wars with Turks and Mongols described in Russian history textbooks?

Wars are among the most frequently mentioned topics in the history textbooks of Russia because Turks are organized, an army nation, and easily adapted to military technology. The first issue about Turks is the Huns. The formation of the Hun union, which was active in the Middle Ages in Southern Siberia and Mongolia and considered dangerous for European societies, is mentioned as follows:

After the long war with the Chinese Empire, the Huns started to move to the West, and as they progressed, they were uniting with new nomadic tribes. In 375, the Huns attacked the Goth State and destroyed this state. They destroyed the Greek-Roman cities on the Black Sea coast. The fields became arid, the work of the artisans stopped, the trade of the Roman Empire was halted (Danilov, Danilov, Klovov & Tırın, 2009, p. 29).

It is written that the invasion of Turkish-speaking tribes from Asia to the Black Sea coast began in the sixth century (Avars, Turks, Bulgarians, and Khazars) in the history textbooks. According to the depiction, the Turks used to fight on horseback, to mow down the enemy with curved swords made of iron, to put their feet on the stirrups they find and shoot arrows, and they used very light but sturdy armor and helmets. It is stated that the Khazars, who subordinate many people in Eastern Europe to them, form professional military service under the name of "Khan Guards" (Danilov, Danilov, Klovov & Tırın, 2009, p. 30-31) and the military understanding of the Khazar State is mentioned. The Russian history textbooks regard Genghis Khan's leadership and establishment of his own state as a disaster. It is depicted that the ruler Temujin, who was the energetic and capable commander at the head of the nomadic tribes, accepted the title of Genghis Khan at the beginning of the thirteenth century. (Andreyev and Födöröv, 2016, p.127). This leader, who is described as "The Khan of the Heaven" (Danilov & Koculina, 2012, p.105), is mentioned as follows:

Genghis Khan, who established the Mongol Khanate, believed that the "The Vault of Heaven" bestowed on himself the rule of the whole world. It was necessary to subdue everyone who lived under this heaven from sea to sea in order to carry out the rule of the heaven. Whoever was immediately subjected to it and paid tribute to it was not touched, and whoever resisted was destroyed from the elderly to the child. Many rich countries were devastated when they arrived. All Asian civilizations came under his rule until the end of Genghis Khan's life. Then the reign of the great khan was spreading, and the envoys and the officials of the new empire were running to the distant roads. The wealth which had been saved for years in the countries went to Karakorum, the capital of the invaders from steppe. These Mongol achievements reached Europe. They named Genghis Khan's army as the Tatars once emerged from the depths of Asia

after a Mongol Tribe. The following news reached the whole Christian world: they were locked behind the iron gates in the mountains ve when they got out of that jail, it meant it was the end of the world (Danilov, Danilov, Klovov & Tirin, 201, 2009, p.29, 2009, p.139).

The Turkish-Mongolian image is often depicted negatively in Russian history textbooks. According to the Russian history textbook, the advance of Russian culture is delayed as the Mongol Reign cut the cultural links between Russia and Europe. The churches and monasteries ruin, the icons and church items are devastated. It is emphasized that many crafts are lived down because the best artisans are killed or enslaved, the Russians have also lost their educated people. The descriptions that the Mongols burn Baghdad libraries during the invasion of Baghdad and throw the books into the Tigris River are very similar to the descriptions that many books are destroyed, the schools and libraries are closed, the writing of the annuals is ceased during the attack of Batu. This suggests that the depiction of Mongols in historiography has evolved from objectivity to a mythological and mythical narrative. (Danilov & Kosulina, 2012, p. 144). The death of Duchy's eldest son Feodor Yuriyevich and his family turned into a public tragedy during Batu Khan's siege of Ryazan. Duchy was sent to Batu as an envoy and was killed because he did not kneel in front of the khan. The representational picture depicting the death of his wife, Princess Yepraksiya, throwing herself from the roof with her young son rather than being taken prisoner gives a message about the brutality of the Mongols (Andreyev and Födorov, 2016, p.129).

The Battle of Kalka, which has an important place in Russian historiography, is also included. Twenty thousand Mongolian soldiers fought against the Kipchak-Russian alliance in the war that took place on the Kalka River in 1223. According to the information in the textbook, there was a constant debate among Russian duchies in the Battle of Kalka and the Kiev Duchy did not participate in the war by betraying the Russians (Danilov, Danilov, Klovov & Tirin, 2009, p. 140-141). Although the Russian soldiers fought bravely and decisively, the allied Kipchaks crushed the Russian soldiers as they fled backwards. The Mongols attacked and destroyed the Russian Army, six duchies were killed, while the Volinskiy and Galskiy duchies escaped and saved their life. The Mongols besieged the Russian camps, and peace was made with the Mongols on the condition that the Russian drujinas and Duchies were not touched. The Mongols killed all Russian soldiers by breaking their word. The Duchies were tied up, boarded up, and the Mongols feasted on such a bloody throne (Danilov & Koculina, 2012, p.105). It is stated that the Mongols show no mercy even to their prisoners of war.

Figure 1. In Kalka (Andreyev and Födorov, 2016, p.128)

The Kulikov War is one of the most important wars in Russian collective memory. Moscow Duchy visited Troys Monastery and received prayers in order to win this war. It is described that Hazrat Sergey sent even the religious officials who served him to this war, and also the icons of people who had promised not to take arms while living were taken to the battlefield, which is a historical event far from objectivity and adds a religious and mythological character. While the Russians won the war, Mamay and his army fled from the battlefield. Dimitri, who won this difficult battle, was titled "the donski" while Serpuhov Duchy was titled "brave". (Danilov & Koculina, 2012, p.160-163). Upon this defeat, The Golden Horde Toktamis marched to Moscow in revenge in 1282. Although Russian Duchy Dimitri asked for help, the duchies did not dare to resist Toktamis who was a descendant of Genghis. Dimitriy Donski agreed to pay taxes at the end of Toktamis's march, however, the Muscovy received the privilege of being the political center of Russia and the descendants of the Muscovy who would rule Russia, and it is commented that Toktamis's expedition benefited the Golden Horde State for a short time but the Russians for a long time. According to the textbook, the Battle of Kulikovo for the Muscovy was an important turning point for the Russians to escape from the Golden Horde, the Russians were able to defeat the forces of the Golden Horde for the first time in history. The Russians have glowed up and understood that all Russians had to unite to save their life from these brutal invaders. It is emphasized that the most important result of this victory is the strengthening of the Muscovy and the establishment of a central Russian state (Danilov & Kosulina, 2012, p. 164), and it is stated that this victory is a touchstone in getting rid of the Turkish-Mongolian yoke of Russia.

2. How does the period when Russians were under Tatar rule described in Russian history textbooks?

The Russian history textbooks provide important information about the way Turks are governed. According to the information obtained, Cuci Nation (Golden Horde) has been created by Genghis Khan and ruled from Karakum by his successors (Danilov, Danilov, Klokov & Tırın, 2009,1312-1342). According to the information

obtained from the Russian history textbook, the Khans of Golden Horde see all of Russia as their property. The Duchies had to go to the capital of Khanate when they were called according to Khan's order and they had to take a "jarlig" with the seal of the khan in order to rule their homeland. The khans of Golden Horde did not comply with the tradition of giving the principality according to the age of the Great Vladimir Duchy, and used to make arbitrary appointments. Aleksandr Nevski's father, Yroslav Vladimirc, received the first document for the grand duchy in 1243. Alexander Nevski himself came and brought gifts for the new "jarlig" six years later. Duchy had to kneel in front of the Khan according to Mongolian tradition (Danilov, Danilov, Klokov & Tırın, 2009, p.153). The visuals which shows that Aleksandr Nevski kneels are included in textbooks and the students are reminded of the bad days of the past through visuals.

Figure 2. Aleksandr Nevski is in Horde (Danilov et al., 2009, p.155)

According to the textbooks, the Russian duchies going to Golden Horde are humiliated and sometimes killed. In the first century of Mongol rule, more than ten Russian duchies were killed in the Horde by the order of the Khans. An envoy from the Golden Horde would come to the principality who received a "jarlig" from the Golden Horde and an enthronement ceremony was held with his participation. The enthronement ceremony of the duchy was held in the "Uspenski Sabor" with the participation of the Khan's envoy in the Grand Duchy of Vladimir. This procedure demonstrates the unconditional subjectivity of Russian duchies to Golden Horde. The khans of the army get involved in Russian regime at any time, they change the boundaries of duchy as they wish, the refreshment of a duchy can be prevented, sometimes the khan send his own army to embitter the quarrel between them. (Danilov & Kosulina, 2012, p.123). The Russians were religiously affiliated to Yepiskop and Metropolitan respectively during the time of the Golden Horde, Constantinople Patriarchate was superior to them. The Udel lands were subordinate to the warriors, the mansions of the Bayars and the monasteries belonged to the Rostov, Tver, and Nizhnyovgorog duchies, there were grand duchy of Vladimir and Ryazan superior to them. The Khan of Golden Horde was at the top of this structure (Danilov, Danilov, Klokov & Tırın,

2009, p.165). In other words, while the highest religious position for the Russian people was Constantinople Patriarchate, their top executive was the Khan of Golden Horde. The analogies established with the Golden Horde generally have negative connotations in Russian history textbooks. Telling Horde and its registration are described as insult, profanity and even horse collar (yoke) in the memories of Russian people. Each person living in steppe and identified as Tatar in epics is depicted as the enemies of Russians. (Danilov, Danilov, Klokov & Tırın, 2009, p.166).

3. How do Turkish cities described in Russian history textbooks?

Turkish cities are among the most positive images about Turks in Russian history textbooks. It is seen that Bulgarians, who are described as a Turkish-speaking tribe, formed crowded cities in the 10th century. Bulgarians used to protect their city with ditches, walls and iron fences. The palaces built for the notables of the city had baths and water pipes made of ceramic. Bulgarians were capable of craft is in Volga, however, the information that silver and gold thick wire jewelry were made for the nobles indicates that there used to be a difference in income disparity and class distinction among the people. It is reported that the Khazars used to live in felt tents and vehicles, and later move from nomadic life to settled life. (Danilov, Danilov, Klokov & Tırın, 2009, 29- p.33).

The capital of Golden Horde was Saray – Batu. They built another big city with Batu and its name was Yeni Saray. The capital of the state was moved here at the beginning of the fourteenth century. The rulers were descended from Genghis in this new state, most of the population was comprised of Turkish tribes like Kipchaks and Bulgarians. As time went on, the Mongols adopted the Turkish language and the Turkish religion and melted with this intensity. The Mongols who mingled with the Turks were named Tatar that was the name of a Mongol tribe. As before, the people who migrated to the steppe with their own herds had many horses, sheep and a small number of camels. (Danilov, Danilov, Klokov & Tırın, 2009, p.157). Turks used to be engaged in the craft like weapons, horse supplies and ornaments made by Tatar and magnificent products by extracting gold, handmade carpet woven by the past generations of Uzbeks. According to the information provided by the textbooks, Tatars, Chuvash, Mordvas and Maries were engaged in soil and fishing in the Middle Volga, they used to supply wheat, barley and fish to the headquarters of khan, Uzbeks used to raise horses for the khan and his nature. The fact that the pastures and the cultivated land belonged to the people called "bek" and the ordinary people had to give their own horses, sheep, milk and cheese, in return for this, they benefited from the soil and water provides information about the soil system in Golden Horde State. In addition to paying taxes to the state, the obligation of military service in time of war provides an understanding of the way of relations between the state and the people. (Danilov, Danilov, Klokov & Tırın, 2009, p.158). While the number of cities grew rapidly and reached a hundred during the time of Uzbek Han, Yeni Saray that was the capital of the Golden Horde, is described as follows:

We can consider the formation of these cities during archaeological excavations. Seven hundred years ago, we would have enjoyed this beauty if we lived on the Volga River with a trade caravan in one of the Horde cities. There was a khan's palace decorated with gold in the highest part of

the center. It was decorated with marble columns, granite stones and mosaics. The tower of the mosque was shining here, a graceful minaret decorated with the verses from the Qur'an was rising. A caravanserai with shared bathroom and Muslim schools was also rising nearby. The streets were separated in the center. There were stone canals along the streets to provide drinking water and to dispose of dirty water. The sites of the celebrities, merchants and wealthy masters were placed behind the clay walls so that foreign eyes could not see them. Stoves were lit in the houses with three or four rooms made of mud brick, pilaf were cooked, and kumiss were prepared. The guests waiting for the treat admired the ornaments covering the walls and the inscriptions gilded with various lilies and tulips. There was no rampart in the city. There were vineyards, the mansions of the well-known people and the monuments made with large mausoleums (Danilov, Danilov, Klokov & Tırın, 2009, p.161-162).

The Crimean Khanate and Kazan Khanate, which were established after the fall of the Golden Horde State, are among the topics mentioned in the history textbooks. Devlet Giray, a descendant of Genghis, took over the Crimean nation in the second quarter of the fifteenth century. He did not fight for the Palace, the capital of Golden Horde, like his predecessors, but created independent Crimea. It is emphasized that Greeks, Armenians and Italians lived together in this state, where the trade cities were developed. There were fertile crops, orchards and vineyards as well as beautiful pastures to graze animals in the fertile Crimean lands. The Turkish-language tribes that lived here were called nomadic rancher (Danilov, Danilov, Klokov & Tırın, 2009, p.218). It is emphasized that various peoples lived in peace in the Kazan Khanate. Turkish-Bulgarian generations formed the basis of the Volga Tatars (Kazan Tatars) by mingling with the polovets (Kipchak) tribes settled in the Volga, they were engaged in farming. Those who came to this country envied the efficiency of the Volga region. A Russian Duchy wrote: "There were so many grains here, like countless stars in the sky. However, it is stated that these Tatar farmers could not forget their nomadic generations, they kept a large number of animals and did not like to plant trees in front of their houses, and so the Turks had difficulties in getting used to settled life from nomadic life. It is stated that Tatars carpeted their houses and their favorite drink was kumiss." The arrival of merchants to Kazan and the transportation of goods from Russia, Volga, Siberia, Central Asia and Iran indicate the vitality of trade. Moreover, it is depicted that there were magnificent fairs in the city every year, and while the waters decreased in the river in summer, the island was formed opposite the city just like in the fairy tales. Various goods were brought to the island of these merchants and commercial stalls, storehouses and warehouses were established. It is emphasized that the people from the lower Volga and the Black Sea steppes travelled to the Kazan Khanate, and it is revealed that the city of Kazan had been growing and decorating gradually due to the trade (Danilov, Danilov, Klokov & Tırın, 2009, p.219). It is remarkable that the stone palaces, mosques, the towers were built with tree walls on the hills in Kazan City, the most beautiful buildings raised and decorated with patterns, and the city of Kazan was depicted as the most populous city of Eastern Europe, which shows the high civilization that the nomad Turks put forward after they move the settled life. It is emphasized that the holy book of Muslims was reproduced, the madrassas were opened, Tatar

mullahs went to the farthest points of the Kazan Khanate and carried the light of the Muslim faith to polytheists, farmers, hunters in order to show the role of the khanate in the spread of Islam (Danilov, Danilov, Klovov & Tirin, 2009, p. 220). Although Turkish cities are praised in Russian history textbooks, it is contradictory that the Golden Horde cities are built in some places and beautified by Russian masters because the nomads do not have their own city-building experience.

4. How do the taxes paid by the Russians to the Mongols explained in the Russian history textbooks?

According to the conclusions in the Russian history textbooks, among the most negative memories in the historical memory of the Russian people are the taxes paid by the Russians to the Mongols. Horde officials made lists of people in the Ryazan, Vladimir-Suzdal, Novgorod estates who were obliged to pay tribute between 1257 and 1259. The farmers, craftsmen, fishermen, merchants had to pay about one ruble tribute to the khan of the Horde every year. 1 Ruble was no less than 100 grams of silver in the thirteenth century then 1000-1500 kg of grain could be bought for this money (Danilov, Danilov, Klovov & Tirin, 2009, p.154). During the famine years, this amount corresponded to the annual crop of the farmer family. Russian masters could probably earn 1-2 rubles per year. In other words, Russian laborers had to give the khan of about half of their annual income in the fertile agricultural years. Those who could not pay taxes were taken as slaves by baskaks and taken to the Horde during the famine years. The representational painting which shows that talented Russian masters are sold as well as beautiful Russian girls in the Horde markets creates negative connotations about the past in the textbooks.

Figure 3. Baskaks (Danilov et al., 2009, p.154).

According to the information obtained from the textbooks, the Russian people also used to pay taxes on delivery works in addition to these annual taxes. The Khan of Golden Horde was called the Tsar in Russia, and the Russians had to honor him as the greatest ruler of the country and the earth, and pray in his honor in Orthodox churches. When the Russian duchies were called upon, they should have joined the forces with their military forces to fight for the khans of Golden Horde (Danilov, Danilov, Klokov & Tırin, 2009, p.155). The baskaks sent to Russian cities made the Russian people obey the Mongols by relying on their armed troops, they used to collect taxes from the people. The greatest baskak had a marquee in Vladimir. The most difficult subject for all of the Russian people was the tax on the Horde, which was called the "exit" or "Horde tax" in Russia. Plano Karpini, the Italian traveler, noted that each Russian citizen was obliged to give the baskaks: 1 bear skin, 1 beaver skin, 1 sable skin, 1 skunk skin, 1 black fox skin in 1246. Leather, which was a clothing item in the cold climate of Russia, had great importance and Italian traveler noted that whoever could not give the skin was sent to the Mongols and enslaved. Mongolian officials recorded the population of Russia between 1257 and 1259, after which taxes became regular. The fact that there were additional taxes other than regular taxes from the Russian grand duchy indicates that the Russians are under heavy tax burden. It is revealed that the Russians under Mongolian rule were experiencing the heaviest periods in history and the Russian people were subjected to robbery, bullying and enslavement despite hosting, feeding, serving and paying tribute to the many Horde envoys and their nature. It is explained that Mongols untaxed the church servants not because of religious toleration but because of a tactic used to consolidate their own dominance (Danilov & Kosulina, 2012, p.124). When the Russian people stopped obeying and paying tribute to the empery of Horde, then the Mongols not only crushed the rebels, but also punished all Russian lands on the way. It is depicted as a very painful situation where the Russian soldiers had to punish the Russian people who did not pay taxes with their own hands in the suppression of the rebellion (Danilov & Kosulina, 2012, p.125).

5. How does the trade between Russians and Turks explained in Russian history textbooks?

Trade maintains its importance in all periods of history and in all geographies. According to the result of the Russian history textbooks, trade is carried out from the Volga to Iran, Caucasus and Central Asia by land and sea (Danilov, Danilov, Klokov & Tırin, 2009, p.29-33). The security of the Silk Road from China to Europe was provided during the Golden Horde. Italian merchants often used to come from the Republic of Genoese to the Commercial Cities of Azov and the Black Sea. Horde traders used to travel from Central Asia and the Caucasus to Russia through Volga trade route (Danilov, Danilov, Klokov & Tırin, 2009, p.157).

Figure 4. The Market Place in Yeni Saray (Danilov et al., 2009, p.162).

There were not only wars between the Muscovy and khanates around it, but there was also a lively trade between them. It is possible to see Russian goods in Kazan all the time. The metropolitan said he sent a pile of soft leather to sell in that letter to the Khan of Kazan, this situation is important in terms of communication established by state dignitaries for trade. The fact that large quantities of fish were taken from Kazan to Russia, as well as the fishing of a large number of Russian fishermen in the Volga River in Volga refers to the role of the Kazan Khanate in order to meet the Russian meat demand (Danilov, Danilov, Klokov & Tırın, 2009, p.222). Noghai used to sell a few thousand horses to Russians, the commercial relation between Russian and Noghai Horde could also prevent the conflicts. Once, the ruler of Noghai refused to oppose the Russians: “If I fight against the Russians, then I'll be naked and I won't even find a shroud for them while my people die” (Danilov, Danilov, Klokov & Tırın, 2009, p.222). He pointed out that trade was one of the most important elements that determined the relations between the societies.

The traditions of Horde spread throughout Russia thanks to the cultural interaction established with trade. It is remarkable that after Horde adopted Islam, many polytheistic notables of the army immigrated to Russian cities because they did not want to accept the religion of Islam, which shows that the entire population did not accept Islam, some of these families were later given Russian surnames such as Aksakovs, Karamzins, Şeremetevs (Danilov, Danilov, Klokov & Tırın, 2009, p.164). The Russians used Tatar items such as dengi, chests, başmak, robes and their names. While the old Mongolian word bagatur is transferred to Russian as bagatır (galahad), the word “ura” used by the Russians in wars and ceremonies is a changed form of the word hur (forward) used by the Mongolian horsemen in wars (Danilov, Danilov, Klokov & Tırın, 2009, p. 250), which refers to the Turkish words in the Russian language.

CONCLUSION and DISCUSSION

When the results of the study are evaluated, Huns and other Turkish states on the Black Sea coast are included briefly in the Russian History textbooks. These states and communities are often mentioned as warrior,

invader, nomadic, intruder. It is emphasized that ancient Turks are nomads and the enemies of the Slavs in the history textbooks written during the Soviet Period like contemporary Russian history textbooks (Kapar, 2016, p.251; Cengiz, 2016, p.26). It is seen that the history textbooks of Ukraine, which is a member of the Slavic race like the Russian Federation, emphasize similar negative images against the Turkish communities on the Black Sea coast (Arabaci, 2019). The tolerance of Khazars and Bulgarians towards religious beliefs, the characteristics of their cities and their commercial activities are mentioned in Russian History Textbooks. It is stated that Mongols mingle with Turks by adopting Islam, and the history of Turks and Mongols is accepted as a whole in the Russian History of textbooks. The images described about Mongols change according to the period and the author of textbook in the history textbooks in Turkey. While some history textbooks include Turks and Mongols in the common history, some of them consider them separately. The fact that Batu Khan and the Mongols destroyed the places of worship, the libraries and burnt the books is a common discourse in both Russian and Turkish history textbooks (Akça, 2019, p. 95-114). It is stated that the Mongols invaded the Russian lands, made the lands infertile, used the Russians as slaves and forced them to pay money. The themes that the Mongols imposed heavy taxes on the Russians and that many duchies who went to Golden Horde were killed are the subjects of the scientific works in Russia as well as the textbooks (Kurat, 1999, p.76). According to the books, the Mongols, who were merciless warriors, were defeated only in the Battle of Kulikov. This temporary success play an important role in shaping Russian identity and in the Russian collective memory and the Epic of Zadonşi, which is inspired by "The Legend of the Igor Division" and has an important place in Russian literature, is written for this victory (Uydu-Yücel & Sagıneyeva, 2020, p.163).

The relations between Russia and Turkish-Mongolian history are mostly depicted by wars and conflicts. While Russian history textbooks describe the expeditions of the Mongols to their own lands with the concepts such as invasion and occupation, they describe the capture of Turkish lands by the Russians as a historical process. In fact, the capture of Kazan by the Russians initiate the Tatar enlightenment according to the textbooks. (Shnirelman, 2009,p.125). The limited and negative reflection of the influence of Mongols on Russia in Russian history textbooks does not comply with the academic studies. A great number of the traditions pass to the Russians through the Mongols such as the absolute and central structure of Russia, the tradition of gathering around the grand duchy, the tax system, becoming monopolized in customs, taxing merchants, the palace bureaucracy, the delivery system, the tradition descending power from father to son, the land-based soldier training system (manor, fief) (Kurat, 1999, s. 135-138; Acar, 2009, p.54-60). The constant emphasis on the image of the enemy Mongol forms the abuse by systematically focusing on a particular event to forget or justify another event in Russian history writing and textbooks (Wirth, 2004, p.42). When there are constant negative depictions and marginalization, there may be deep divisions in the form of us and them, which can lead to the humiliation and the murder of the others (Volkan, 2007, p.5). Shnirelman (2009, p.124) states such an understanding also causes prejudices in Russian mind. While Tatars have become a fearful image in the perceptions of Russian children, Tatars state that it cause the past generations to be punished by contacting the Mongols during the Stalin era.

It is determined that the information is presented within the framework of Slavic, Russian and Orthodox identity in the approach of Russian historical textbooks to the events. The religious and mythological elements are heavily involved in textbooks. Russian heroism, the prayer of saints and the efforts of church officials are shown in their success in the wars against Turks and Mongols. Russian historical textbooks convey the evaluations of historical event according to religious and mythological discourses, not according to the cause and effect relationship. While presenting evidence, the source on which he bases the information is the Russian annuals written according to the religious Orthodox Christian faith. This situation significantly weakens the scientificness of the Russian history textbooks. The textbooks depict the Catholic Western states as enemies in addition to the Muslim people living in steppe. The history textbooks create a subjective structure by using the first person singular instead of third person narration while conveying information. As emphasized by Patapova (2015, p.54), the Russian history textbooks reflect the historical discourse as a correct, just and a set of rules instead of using critical thinking, multi-perspective, empathic perspective and historical skills. The fact that Russia has remained under the rule of the Golden Horde for many years leaves negative marks in the Russian collective memory. Orthodox Christianity came to Russia through Byzantium in the 10th century and Kiyef Russia was religiously subordinate to the Patriarchate of Constantinople. Since many traditions are taken from Byzantium such as the architectural features of Russian churches, the first clergy is Byzantine, the religion and law books are translated from Greek, and the Greek alphabet is adapted to the Russian language, the Russians see themselves as the greatest heir of the Byzantine State (Kurat, 1970, p.2). Since Constantinople, which is the most religiously sacred city of the Russian people, is taken by the Ottoman Empire, Russia describes Moscow as the third Rome. The Russian ideology is to revive the Orthodox world by taking Istanbul from the Turks, and if it fails, it is to replace Moscow with Rome. Russian ideology, wars, and education system are in accordance with this purpose. This situation is reflected in history textbooks, and brings prejudice and prejudgment against Turks among the Russian people.

RECOMMENDATIONS

The developments in history education were reflected in Turkey in the 1990s, and the education system and history programs have been reorganized. The institutes of educational sciences are established and many postgraduate studies are conducted in these institutes due to these developments in educational sciences. When these studies are considered, Western Europe is taken as a reference in almost all of the resources used in education.

The educational science studies on Russian Tsarism, the Soviet Union, and the Russian Federation, which are influential in educational philosophy as well as in the political and economic role in the world, are ignored. The studies focus on Russian History textbooks, which generally focus on the image of the Ottoman Empire. It is observed that many issues such as the education system of the Russian Federation, teacher training system, understanding of history, history writing, history teacher training system can be studied in future studies. This

situation will both provide information about the Russian education system and provide the opportunity to make a comparison with the Western world.

Beside political history, financial and culture issues have been taken important place in Russian history textbooks. Studies In Turkey haven't been conducted to economic and cultural life and social in the Russian history textbooks. It is thought that studies in these areas will contribute to history education field.

ETHICAL TEXT

"In this article, journal writing rules, publishing principles, research and publishing ethics rules, journal ethics rules are followed. The author is responsible for any violations that may arise in the article."

Author(s) Contribution Rate: The author's contribution to this article is to 100%. I would like to thanks to Professor Hurşit İsayev for helping translate from Russian language to Turkish language.

REFERENCES

- Acar, K. (209). *Rusya*, İletişim Yayınları.
- Akhan, O. (2020). *Türkiye, ABD ve Rusya lise tarih programlarının ve ders kitaplarının karşılaştırılması* [Yayımlanmamış Doktora Tezi], Gazi Üniversitesi.
- Andreyev İ.L., & Födorov, İ.N. (2016). *İstoriya Rossii*, Drofa.
- Arabacı, H.M. (2019). Ukrayna ortaokul ve lise tarih kitaplarında Türkler. *Turkish History Education Journal*, 8 (1), s. 27-59. DOI: 10.17497/tuhed.529696
- Balta, E & Demir, s. (2016). Tarih, kimlik ve dış politika: Rusya Federasyonu güncel tarih ders kitaplarında Osmanlı-Türk imajı. *BİLİG*, 76, 1-31. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bilig/issue/25338/267577>.
- Başaran, V. (2012). Çarlık dönemi ders kitaplarında Osmanlı imgesi. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (2), s.199-219.
- Berk- Akça, N. (2019). Tarih ders kitaplarında Moğollar ve Cengiz Han, Ahmet Şimşek (Ed.). *Tarih Ders Kitaplarında İmajlar* içinde (ss.95-114), Pegem Akademi.
- Cengiz, N.M (2016). *Sovyet Rusya tarih ders kitaplarında Türk imajı* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Sakarya Üniversitesi .
- Cengiz, N.M. (2018). Rus lise tarih ders kitaplarında Türk imajı. Ahmet Şimşek (Ed.). *Dünyada Türk İmajı* içinde (ss. 463-474), Pegem Akademi.
- Danilov, A.A., Danilov, D.D., Kulokov, B.A., & Tırın, C.B. (2009). *İstoriya Rasii*, Dopuseno Ministerstvom Obrazovaniya i Nauki RF.
- Danilov, A. A & Kosulina, L. G (2012). *İstoriya Rasii*, Prosveşeniye.
- Engel, B.A & Martin, J. (2020). *Rusya tarihi*, Çev. Feyyaz şahin, İnkılap.
- Ersanlı, B. (2003). *İktidar ve tarih*, İletişim Yayınları.
- Gatına, V. (2009). Rus tarih ders kitaplarında Osmanlı/ Türk İmgesi [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Yıldız Teknik Üniversitesi.

- Kapar, M. A. (2016). Sovyetler dönemi tarih ders kitaplarında eskiçağ tarihi ve eski Türk tarihinin öğretimi. *Selçuk Üniversitesi Selçuklu araştırmaları Dergisi*, 5, 229-252. <https://dergipark.org.tr/en/pub/usad/issue/28214/299571> adresinden alınmıştır.
- Karasar, N. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (21. baskı), Nobel.
- Kınıkoğlu, S. (2007). Images and representations of Turks and Turkey in Soviet history textbooks. *Internationale Schulbuchforschung*, Vol. 29, No. 3, Europa – Peripherie Ost/Südost / Europe – The Eastern/South-Eastern Periphery, pp. 259-271, Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/43056785>.
- Kumkale, T.T (1997). *Tarihten günümüze Türk –Rus ilişkileri*, İrfan Yayınevi.
- Kurat, N. (1970). *Türkiye ve Rusya*, Kültür Bakanlığı.
- Kurat, A.N (1999). *Rusya tarihi* (4.baskı), TTK.
- Metinsoy, M. (2008). Erken dönem Sovyet sosyal tarihçiliğinde revizyonizm, *Tarih ve Toplum*, 7, ss 181-243.
- Pearce, J. C. (2019) *Nasha Istoriia: The Russian revolutions, the state, school textbooks and public celebrations under Putin. Revolutionary Russia*, 32(1), 134-153, DOI: 10.1080/09546545.2019.1607422
- Pingel, F. (2003). *Avrupa evi ders kitaplarında 20. Yüzyıl Avrupa'sı*. Çev. N. Elhüseyni, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Potapova, N. (2015). Normativity in Russian history education: political patterns and national history textbooks. *Journal of Social Science Education*, 4 (1). DOI 10.2390/jsse-v14-i1-1378
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (Çev. Editörleri M. Bütün ve S.B. Demir), Pegem Akademi.
- Punch, K.F. (2014). *Sosyal araştırmalara giriş*, (çev. D. Bayrak, H.B. Arslan & Z. Akyüz), Siyasal Kitabevi.
- Shnirelman, V. (2009). Stigmatized by history or by historians? The peoples of Russia in school history textbooks. *History and Memory*, 21 (2).pp 110-149. Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/10.2979/his.2009.21.2.110> adresinden alınmıştır.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulamaları* (3. baskı), çev. Ed. S. Turan, Nobel.
- Volkan, V. (2007). *Kimlik adına öldürmek* (çev. M. B. Büyükkal), Everest.
- Wirth, L. (2004). Tarihi kötüye kullanma biçimleriyle yüzleşmek (2. baskı). *Tarihin kötüye Kullanımı içinde* (ss.18-59)., Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, Seçkin.
- Yin, R.K. (1994). *Case Study research design and methods*, Second Edition, Sage Publications.
- Yücel, M. U. (2020). Altın Orda-Rus mücadelesinin edebiyata yansımaları: Zadoşına Destanı. *Bilgi*, 73, 149-179. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bilig/issue/48980/718082>.
- Zajda, J (2007). Joseph Zajda (2007). The new history school textbooks in the Russian Federation: 1992–2004, *Compare*, 37 (3), 291-306, DOI: 10.1080/03057920701330164
- Web1. http://history.1543.ru/?fbclid=IwAR2pwrMT_CxcHUw5GKYp5aY7dAdVRCH7BlwYTW0j6eZS2G7Aujs_rF_ig
- Web 2. <http://www.alleng.ru/d/hist/hist159.htm>.
- Web3. https://rabochayatetraduchebnik.com/istoriya/uchebnik_istoriya_rossii_s_drevneyshih_vremen_do_nac_hala_16_veka_6_klass_danilov_danilov_klokov_tyryn/index.html
- Web 4 . http://school-zaozerno.ru/files/istoriya_rossii.pdf.

RUSYA TARİHİ DERS KİTAPLARINDA TÜRKLER VE MOĞOLLAR

Öz

Bu çalışmanın amacı altıncı sınıf Rusya Tarihi ders kitaplarında yer alan Türk imgesini belirlemektir. Çalışmada altıncı sınıf Rusya tarihi, tarih ders kitapları kullanılmıştır. Araştırmada durum çalışması deseni doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada kolay ulaşılabilir örneklem stratejisinden yola çıkılarak şu kitaplar incelenmiştir: Danilov & diğerleri (2009) Rusya Tarihi, Danilov & Kosulina (2012) Rusya Tarihi, Andreyev & Födöröf (2016) Rusya Tarihi. Rusya tarihi ders kitapları içerik analizine tabi tutulmuştur. Araştırmanın sonucuna bakıldığında Karadeniz'in kuzeyindeki Türk toplulukları ve Hunlar savaşçı imajlarıyla yer alırken Hazarlar ve Bulgarlar ticari faaliyetleri, şehirleri ve dinlere gösterdikleri hoş görü ile temsil edilmiştir. Buna karşılık Moğollar ve Altın Orda Devleti olumsuz ve savaşçı imajla öne çıkmıştır. Tarih ders kitapları Moğolların Türklerin içinde karışık kaynaşarak İslâm dinini benimsediğini dile getirmiştir. O yüzden Moğol tarihi Türk tarihi içinde anlatılmıştır. Ders kitaplarına göre Moğol istilası sonucu şehirler harabeye dönmüş, Rus zanaatkarlar öldürülmüş, Rus kültürü çöküş yaşamıştır. Ruslar Altın Orda Devleti'nin hâkimiyetinde yaşadıkları dönemi esaret yılları olarak tasvir etmişlerdir. En olumsuz imajlarla anılan tarihi şahsiyet Batu Han'dır. Ders kitaplarına göre Batu Han'ın yaptığı seferlerle insanlar katledilmiş, kiliseler yakılmış, kütüphaneler ateşe verilmiştir. Ruslar kendi topraklarına yapılan seferleri olumsuz bir dille anlatırken; Türk topraklarına karşı kendi seferlerini ve işgallerini ise olağan bir tarihi bir süreç olarak aktarmışlardır. Rus ders kitaplarındaki söylemler genellikle milliyetçi ve dini karakter taşımaktadır. Üçüncü Roma olma ideali Rusya'ya Ortodoks Hıristiyanların koruyucusu misyonunu yüklemiştir. Türklerle olan ilişkiler genellikle olumsuz olarak aktarılmış, Rusya'nın Altınorda'dan aldığı siyasal ve kültürel miras görmezden gelinmiştir.

Anahtar kelimeler: Tarih eğitimi, Rusya tarih ders kitapları, Türk imajı.

GİRİŞ

Ruslar, Hint-Avrupa menşeli Slav kavimler ailesine aittir. Slav kabileleri sekizinci yüzyılda Fin ve Baltık kabilelerinin topraklarına ulaşmışlardır. Tarihçiler, Slavların altıncı yüzyılda Karpat Dağları'nın kuzey bölgesinden toplu göçe başladığını ileri sürmüşlerdir. Farklı coğrafyalara dağıldıkları, daha sonra Rusların da içinde bulunduğu Doğu Slavları olarak bilinecek topluluk (Ruslar, Ukraynalılar, Belaruslar), güney ormanlarına doğru yönelerek orman-step bölgelerine yerleşmiştir. Slavlar burada Peçenekler, Kumanlar ve Hazarlar gibi Türk topluluklarıyla çeşitli ilişkiler kurmuşlardır (Engel & Martin,2020, s.21). IX. ve X. yüzyılda mezarlarında bulunan iskelet kalıntılarında eski Slavların uzun boylu, kuzey ırkının özelliklerini gösterdikleri tespit edilmiştir. Arap kaynakları Slavların sarışın olduklarını kaydetmiştir. İşgal ettikleri saha gereği Slavlar, Fin ve Turanlı kavimlerle karışık kaynaşmışlardır (Kurat, 1999, s. 3). Knez Vladimir, Bizans'a gönderdikleri elçiler aracılığıyla Kiev'de, 988 yılında Hristiyan dinini kabul etmiş ve Rusların geleceğine de önemli bir yön vermiştir. Yunan Alfabesi'ni kabul eden, Yunanistan'dan din görevlilerini davet eden Ruslar için Bizans takip edilecek dini ve siyasi bir merkeze dönüşmüştür (Engel & Martin, 2020, s.23). Batılı devletlerle ve Türk topluluklarıyla kurulan ilişkiler, Sovyetler Birliği istisna olmak üzere, tarih boyunca Ortodoks anlayışına göre de şekillenmiştir.

Tarih yazımı incelenirken siyasal iktidarın niteliği mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır. Büyük dönüşümler, devrimler o ülkeye yeni kimlik kazandırır ve böylece betimlemenin ve tanımın unsurları değişir, tarih yazımı siyasal düşünce akımlarına göre şekillenir (Ersanlı, 2003, s.21). Rusya'nın ideolojik anlayışı doğrultusunda tarih eğitimi felsefesi üç başlık altında incelenebilir: Rus Çarlığı dönemi, Sovyetler Birliği dönemi ve Rusya Federasyonu dönemi. Rusya'da on sekizinci yüzyıla kadar eğitim tamamen dinseldir. Bu dönemde laik eğitim veren devlet okulları kurulmuş olsa da eğitim dinsel nitelik taşımaktadır (Gatina, 2009, s.8). On dokuzuncu yüzyılda tarih ders kitaplarının birçoğu ünlü Rus aydın ve öğretmenler tarafından yazılmıştır. Bu dönem ders kitapları sade bir tarzda yazılmış ve bazı kitaplarda görsel malzemeler kullanılmışsa da, genel anlamda bu görseller ünlü kişilerin resimleri ile sınırlı kalmıştır. Ders kitaplarında metinler bölüm ve alt bölümlere ayrılarak ve bu bölümler için dikkat çekici başlık ve alt başlıklar kullanılarak okurun kitabı kolaylıkla izlemesi sağlanmıştır. Rusya'da on dokuzuncu yüzyılın sonundan yirminci yüzyılın başına kadar Ortodoks inancı ve kilise eğitim alanında etkisini arttırmıştır. Ortodoks inancına dayanan okul eğitimi, öğrencilerin Çarlık rejimine sadakat, devrim fikirlerinden uzak durmak gibi düşünceleri benimsemesini sağlamaya çalışmıştır. Bu durum, eğitim düzeyini yakından etkilemiş, ders ve ders kitaplarının içeriğini de önemli bir biçimde belirlemiştir (Başaran, 2012, s.205). 1917 yılında Bolşevik Devrimi'yle, Rus Çarlığı'nın eğitim anlayışından vazgeçilmiştir. Dini karakterli eğitim terk edilerek Marksist dünya görüşü genç nesillere aşılarmaya çalışılmıştır. Sovyet tarihçilerinin büyük bir bölümü devlet mekanizmasına ve partiye odaklanmıştır. Devletin ideolojisi çerçevesinde hayata geçirmeye çalıştığı sosyalist toplum projesi ve toplum mühendisliği, tarımsal politikalar, endüstrileşme, iş disiplini yasaları, paylaşım ilişkileri, bürokrasinin rolü, devletin sosyal kontrol araçları, işçi hareketleri, milliyet ve kültür politikaları, aydınların tasfiye edilmesi, sansür, baskı, gözetim gibi temalar Sovyet tarih yazımına hâkim olmuştur (Metinsoy, 2008, s.187). 1925- 1927 yılları arasında kurslar açılarak ideolojiye göre tarihçi yetiştirilmek istenmiştir. 1934 tarihinden itibaren ders kitapları için "SSCB Okullarında Vatandaş Tarihi Eğitimi"

yönergesi hazırlanmıştır. Stalin'in direktifleriyle, sosyalizm yapılanmasında tek doğruyu benimsetmek (Pearce, 2019, s.137) ve tarihi Marksist bakış açısından yorumlamak için tarih ders kitapları değiştirilmiş, dünya tarihi yanında SSCB tarihi de okutulmaya başlanmıştır (Cengiz, 2016, s.9). Sovyetler Birliği'nde Stalin dönemini konu alan tarih yazımı seçkin, kuramsalcı ve devlet merkezli bir tarih yazımı olmuştur. Ezilen sınıfların ve halkların insanlık tarihindeki bu en önemli hareketin anlatısında bile büyük adamlar, onların düşünceleri, politikaları, devrim stratejileri, eylemleri ve onların liderlik ettiği kurumlar sahneye hâkim olmuştur (Metinsoy, 2008, s.183). İkinci Dünya Savaşı Sovyetler Birliği'nde tarih eğitimi açısından dönüm noktası olmuş tarih dersleri savaşa gidenlere ve ülkenin kahraman geçmişine atıf yapmaya başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyet eğitim sistemi teknik derslere yoğunlaşmıştır. 1970'li yıllarda ise ırk, dil, din farkı gözetmeksizin tüm Sovyet vatandaşlarına ücretsiz eğitim, komünist terbiye, eğitimin bilimsel ve lâik yönünün korunması gibi kararlar alınmış, ders kitapları da bu doğrultuda yapılandırılmıştır (Gatina, 2009, s.43). Glasnost ve perestroika ile tarih ders kitapları yenilenmiş, tarih sınavlarında değişime gidilmiştir. Açıklık ve şeffaflık politikası ile Sovyetler Birliği'nde yer alan cumhuriyetler kendi tarihlerinin Rusya merkezli olduğunu ve kendi ulusal tarihlerini ihmal ettiğini dile getirmişlerdir (Balta & Demir, 2016, s.6). Sovyetler Birliğinin 1991 yılında dağılmasından sonra Rusya'daki kitle iletişim araçlarında Komünist değerlerin yerine konulan özgürlük, liberalizm ve birey olma değerlerinin Rusya'da tarih eğitimine yeterince yansımadağı görülmüştür (Patopova, 2015, s.52). Boris Yeltsin zamanında kiliselerin de müdahalede bulunmasıyla milliyetçi ve dini karakter taşıyan ders kitaplarının yazılma süreci başlatılarak, Sovyet tarih anlayışı reddedilmiş, geleneksel Rus ideolojisi benimsenmiştir. Vladimir Putin'le bu durum daha da belirgin hale gelmiş, 2004 yılında yeni ders kitapları geleneksel ulusal sembollere ve vatanseverliğe vurgu yapmaya başlamıştır (Zajda, 2007,s.295). Rus tarihi eski çağlardan itibaren bir bütünlük içerisinde anlatılmaya başlanmıştır. Milliyetçi, dini karakter taşıyan tarih ders kitapları, uluslararası süper gücün ideolojisini yansıtıran (Balta & Demir, 2016, s.8) tarih müfredatı ve tarih ders kitapları sıkı bir şekilde devletin kontrolünde olmuş (Patopova, 2015, s.48) tarih eğitimi politikaya ve hükümete sadakat aşılacak için kullanılmıştır (Pearce, 2019, s.138). Rusya Federasyonu'nda tarih ders kitapları en fazla kullanılan materyaldir, ders kitaplarının tek bir paragrafı bile atlanmaksızın işlenmektedir. Önemli olaylar, kişiler, sonuçlar ve açıklamalar çoğu kez öğrenciler tarafından ezberlenmektedir (Pingel, 2003, s.20).

Türkler, Ruslarla X. yüzyılda itibaren başta siyasi, sosyal, ekonomik, tarihi ve ticari alanlar olmak üzere çeşitli etkileşim içerisinde. Tarihi olayların akışına bağlı olarak iki ulus arasında kimi zaman savaşlar kimi zaman da ittifaklar olmuştur. Rus çarı III. İvan'ın, Kırım Hanı Mengli Giray aracılığıyla Osmanlı Padişahı II. Beyazıt'a gönderdiği mektup Türk-Rus ilişkileri açısından önemli bir dönüm noktası sayılmasına rağmen (Kumkale, 1996, s.19). iki toplumun rekabeti ve işbirliği çok eski tarihlere dayanmaktadır. Birbirlerinin kaderine etki eden iki toplum birbirini yakından tanıma isteğini sürdürmüştür. Bu konuda Ruslar daha hızlı adım atmıştır. Klasik dönemde Osmanlıların Akdeniz ve Orta Avrupa'ya yönelmeleri nedeniyle, Rusya ile ilgili işler Kırım hanlarına bırakılmıştır. Rusya hakkında elde edilebilen az bilgilerle Rusya önemsenmeyen bir rakip olarak görülmüştür. Buna karşı Moskova devlet adamları Osmanlıları tanımaya çaba göstermiş, Moskova'nın siyasetini elde ettikleri bilgilere göre şekillendirmişlerdir. Dış işleriyle meşgul olan Elçiler Dairesi'nin bir bürosunu Osmanlıları tanımak

için ayırmışlardır (Kurat, 1970, s.5). Türkiye’de son yıllarda eğitim bilimindeki gelişmelere bağlı olarak Rus tarih ders kitaplarıyla ilgili araştırmalar da yoğunluk kazanmıştır. Tarih eğitiminde Türklerin Ruslar tarafından nasıl anlatıldığı ile ilgili çalışmalar artmaya başlamıştır. Ancak yapılan çalışmaların içeriği değerlendirildiğinde genellikle Osmanlı tarihini ve yakın dönemi ele alan çalışmaların yapıldığı görülmektedir (Kınıkoğlu, 2007; Gatina, 2009; Cengiz, 2016; Balta ve Demir, 2016; Cengiz, 2018; Başaran, 2012; Akhan, 2020). Rusya Federasyonu’nda okutulan tarih ders kitaplarında eski Türk tarihinin nasıl anlatıldığına inceleleyen çalışmaların az olması nedeniyle bu alanda yapılacak çalışmalar akademik tarihçiliğe, tarih eğitimine önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu araştırmanın problem cümlesi Rusya tarihi ders kitaplarında Türk-Moğol imajını ortaya koymak” olarak belirlenmiştir. Bu problem cümlesinden yola çıkılarak aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır.

- 1- Rusya tarihi ders kitaplarında Türklerle ve Moğollarla yapılan savaşlar nasıl anlatılmıştır?
- 2- Rusya tarihi ders kitaplarında Rusların, Tatar yönetiminde oldukları dönem nasıl anlatılmıştır?
- 3- *Rusya tarihi ders kitaplarında Türk şehirleri nasıl anlatılmıştır?*
- 4- *Rusya tarihi ders kitaplarında Rusların Moğollara ödediği vergiler nasıl anlatılmıştır?*
- 5- *Rusya tarihi ders kitaplarında Ruslar ile Türklerin yaptıkları ticaret nasıl anlatılmıştır?*

YÖNTEM

Çalışmanın deseni

Durum çalışması sosyal bilimler araştırmalarında kullanılan yöntemlerden birisidir. Sosyal bilimlerde deneysel, tarihsel, arşiv analizi gibi yöntemler de kullanılmaktadır ancak durum çalışması daha çok neden ve nasıl sorularını sormaktadır. Araştırmacı, araştırma sorusunu iyi seçmeli, çağdaş zamana hâkim olmalı ve kabul gören yasalara karşı kendi tezini ortaya koyabilmelidir (Yin, 1994, p.1). Durum çalışması yapılırken araştırma problemi ve alt problemler oluşturulmalı, analiz birimi ve çalışılacak durum ortaya konulmalı, araştırmaya katılacak bireyler ve dokümanlar tespit edilmeli ve veriler analiz edilerek nihai sonuca ulaşılmalıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s. 277).

Veri Toplama aracı

Çalışma doküman analizine dayanmaktadır. Dokümanlar nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılan önemli bilgi kaynaklarıdır. Bu tür araştırmalarda araştırmacı ihtiyacı olan veriyi gözlem ve görüşme yapmadan elde edebilir (Yıldırım & Şimşek, 2006, s.188). Araştırmacılar dokümanları incelerken çok dikkatli olmalıdırlar. Bazen hiç beklenmeyen yerden önemli veriler elde edilebilir. Dokümanın yazıldığı tarih, orijinalliği, hangi koşullar altında ne amaçla üretildiği, dokümanı oluşturan kişi veya kurumun ön yargılı olup olmadığı, dokümanı oluşturanların ne derecede nesnel oldukları doküman incelemesinde dikkat edilmesi gereken konulardır (Merriam, 2013, s.143). Çünkü kelimeler ve anlamları nerede, kimin tarafından ve kim için kullanıldıklarına göre de değişir, dolayısıyla sosyal, tarihi, kültürel değerinden soyutlanarak incelenen belge ve metinler gerçek

anlamını kaybederler (Punch, 2004, s.219). Karasar (2010, s.183) doküman analizi yönteminin diğer adını da belgesel tarama metodu olarak adlandırmıştır. Bu anlamda belgesel tarama metodu kaynakları bulma, okuma, not alma, değerlendirme işlemlerini de kapsamaktadır. Bilgide birikim ve süreklilik, geçmişi aynası olan belgelerle sağlanmaktadır, belgelerin anlattığı ile okuyucunun anladığı arasındaki sapma azaldığı oranda, iletişim başarılı olmaktadır. Altıncı sınıf Rusya Tarihi ders kitapları için araştırma yapılmış web 1 ve web2, web3 ve web4 internet adreslerinden ders kitaplarına ulaşılmıştır. Yapılan okumalar sonucu Türk ve Moğollarla ilgili önemli ve ayrıntılı anlatımın olduğu tespit edilmiştir. Ders kitaplarında Türk- Moğollara ilişkin görsellere ve okuma parçalarına da yer verilmiştir. Okuma parçaları oldukça geniş yer tuttuğu için bu çalışmaya dâhil edilmemiş başka bir çalışmanın konusu olması gerektiğine karar verilmiştir. Ders kitaplarındaki konular Rus dilinden Türkçe 'ye çevrilmiş ve bir alan uzmanından görüş alındıktan sonra Rusya Tarihi ders kitaplarındaki metinlerin beş başlık altında incelenmesine karar verilmiştir.

Materyaller ve Verilerin Analizi

Çalışmada altıncı sınıf Rusya tarihi ders kitapları seçilmiştir. Altıncı sınıf kitaplarının seçilme nedeni ilk Türk Devletleri'ne ilişkin imgeleri belirlemektir. Rusya'da genel tarih ve Rusya tarihi olmak üzere iki tarih dersi işlenmektedir. Genel tarih ders kitaplarında anlatılan Türk tarihi Rusya ile kurulan çeşitli ilişkiler bağlamında iken; Rusya tarihi ders kitaplarında anlatılan Türk Devletleri ve Türkler doğrudan Rusya tarihinin bir parçası olarak sunulmaktadır. Çalışmada kolay ulaşılabilir örneklem stratejisinden yola çıkılarak şu kitaplar incelenmiştir: Danilov & diğerleri (2009) Rusya Tarihi, Danilov & Kosulina (2012) Rusya Tarihi, Andreyev & Födorov (2016) Rusya Tarihi. Ders kitaplarının ele aldığı konular, söylem, üniteler hemen hemen aynıdır. Bu nedenle üç adet ders kitabının örneklem olarak yeterli olacağı düşünülmüştür. Karasar (2010, s.111) örneklem üzerinde çalışmanın araştırmacıya geniş zaman, enerji ve para tasarrufu sağladığını belirtmiştir. Araştırmada amaç çok veri toplamak değil, geçerli ve güvenilir veriyi toplamaktır. Çoğu durumda ise iyi belirlenmiş küçük bir örneklem üzerinde yapılan araştırma, geniş bir evrende yapılan çalışmalardan daha iyi sonuç verebileceği için büyük küme üzerinde çalışmak bir övünç kaynağı değildir. Bu nedenle para, zaman açısından tasarruf sağlamak ve değişik tarihte yazılan ders kitaplarının içeriğinin aynı olduğu kararına varıldığı için çalışmada üç adet kitabının altıncı sınıf Rusya tarih ders kitaplarını temsil edeceği kararlaştırılmıştır. Ders kitaplarında elde edilen veriler içerik analize tabi tutulmuştur. İçerik analizi hacimli olan nitel materyali alarak temel tutarlılıkları ve anlamları belirlemeye yönelik herhangi bir nitel veriyi indirgeme ve anlamlandırma çabası olarak adlandırılmaktadır (Patton, 2014, s.453). İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Bu çerçevede içerik analizi yoluyla veriler tanımlanmaya; verilerin içinde saklı olabilecek gerçekler ortaya çıkarılmaya çalışılır. İçerik analizinin temelindeki temel amaç birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2006. s.227).

BULGULAR

Rusya Tarihi Ders kitaplarındaki metinlerde Türk- Moğol imgesinin nasıl anlatıldığı “savaşlar,” “yönetim,” “şehirler,” “vergiler,” “ticaret,” kategorileri altında incelenecektir.

1. Rusya tarihi ders kitaplarında Türklerle ve Moğollarla yapılan savaşlar nasıl anlatılmıştır

Türklerin teşkilatçılık özelliği, ordu millet olmaları, askeri teknolojiye kolayca uyum sağlamaları nedeniyle Rusya tarihi ders kitaplarında da Türklerle ilgili anlatılanlar arasında savaşlar en fazla yer verilen konuların başında gelmektedir. Türklerle ilgili ilk konu Hunlardır. Ortaçağ’da Güney Sibiry’a da ve Moğolistan’da etkinlik gösteren Hunlardan ve Avrupa toplulukları için tehlikeli olarak nitelendirilen Hun birliğinin oluşmasından şöyle bahsedilmiştir:

Çin İmparatorluğu ile uzun savaştan sonra Hunlar Batıya ilerlemeye başladılar, ilerledikçe de yeni yeni göçebe kabilelerle birleşiyorlardı. 375 yılında Hunlar, Got Devletine hücum ederek bu devleti yıktılar. Karadeniz sahillerindeki Yunan-Roma şehirlerini mahvettiler. Tarlalar çoraklaştı, zanaatkarların işleri durdu, Roma İmparatorluğu’nun ticareti kesildi (Danilov, Danilov, Klovov & Tırın, 2009, s.29).

Tarih ders kitaplarında altıncı yüzyılda ise Asya’dan Karadeniz sahillerine doğru Türkçe konuşan kabilelerin istilası başladığı (Avarlar, Türkler, Bulgarlar, Hazarlar) yazılmıştır. Tasvire göre “*Türkler, at üstünde savaşır, demirden yapılan eğri kılıçlarla düşmanı biçerler, buldukları üzenkilere ayaklarını koyarak ok atarlar, çok hafif ancak sağlam zırh, miğfer kullanırlardı.*” Doğu Avrupa’daki pek çok halkı kendilerine tabi eden Hazarların “Kağan Muhafızları” adı altında profesyonel askerlik oluşturduğu (Danilov, Danilov, Klovov & Tırın, 2009, s. 30-31) dile getirilerek, Hazar Devleti’nin askeri anlayışına değinilmiştir. Rusya tarih ders kitapları Cengiz Han’ın lider olması ve devletini kurmasını felaket olarak değerlendirmişlerdir. Yapılan tasvire göre on üçüncü yüzyılın başında göçebe kabilelerin başındaki enerjik ve yetenekli komutan olan hükümdar Timuçin, Cengiz Han unvanını kabul etmiştir (Andreyev ve Födorov, 2016, s.127). “Gökler Hanı” da olarak nitelendirilen (Danilov & Koculina, 2012, s.105) bu liderden şöyle bahsedilmiştir:

Moğol Hanlığını kuran –Cengizhan- “Gök kubbe” bütün dünyanın yönetimini kendine bahşedildiğine inanıyordu. Göklerin idaresini gerçekleştirmek için bu göğün altında yaşayan herkesi denizden denize zapt etmek gerekir. Kim ona hemen tabi olup haraç veriyorsa onlara dokunulmuyor kim karşı koyuyorsa yaşlıdan çocuga kadar hepsi yok ediliyorlardı. Birçok zengin ülke onlar gelince harabeye dönüştü. Cengiz Han’ın ömrünün sonunda bütün Asya uygarlıkları onun hâkimiyetine girmişti. Şimdi hepsinin üzerinde büyük hanın hükümdarlığı yayılıyordu uzak yollara yeni imparatorluğun elçileri ve memurları koşuyordu. Memleketlerde yıllardır biriktirilen zenginlik bozkırlı istilacıların başkenti olan Karakurum’a gidiyordu. Moğolların bu başarıları Avrupa’ya ulaştı. Burada Cengiz Hanın ordusunu bir zamanlar Asya’nın derinliklerinden çıkmış bir Moğol Kabilesinin adıyla Tatarlar olarak adlandırdılar. Bütün Hıristiyan dünyasına şöyle haber

ulaştı onlar dağlarda demir kapıların arkasına kapatılmışlardı ve bunların o hapisten çıkmaları dünyanın sonu demekti (Danilov, Danilov, Klovov & Tırın, 201, 2009, s.29, 2009, s.139).

Rusya tarih ders kitaplarında Türk-Moğol anlatısı genellikle olumsuz olarak betimlenmiştir. Rusya tarihi ders kitabına göre Moğol Hükümdarlığı Rusya ile Avrupa arasındaki kültür bağlantılarını kestiği için Rus kültürünün ilerleyişi gecikmiştir. Kiliseler, manastırlar mahvedilmiş, ikonlar ve kilise eşyaları harap edilmiştir. En iyi ustalar öldürüldüğü veya köle edildiği için birçok zanaat unutulduğu, Ruslar eğitilmiş insanlarını da kaybettiği vurgulanmıştır. Batu'nun hücum zamanında çok sayıda kitabın mahvolduğu, okul ve kütüphanelerin kapandığı, yıllıkların yazımının durduğu şeklindeki anlatıyla Moğolların Bağdat'ı işgali sırasında Bağdat kütüphanelerini yaktığı, kitapları Dicle Nehri'ne attıkları şeklindeki betimlemeler birbirine çok benzemektedir. Bu durum tarih yazımında Moğolların tasvirinin nesnellikten uzaklaşarak mitolojik ve efsanevi bir anlatıya evrildiğini göstermektedir (Danilov & Kosulina, 2012, s.144). Batu Han'ın Riyazan Kuşatması sırasında knezinin büyük oğlu Feodor Yuriyeviç ve onun ailesinin ölümü halka mal olan trajediye dönüşmüştür. Knez elçi olarak Batu'nun yanına gönderilmiş, hanın karşısında çökmediği için öldürülmüştür. Onun eşi Prenses Yepraksiya'nın esir düşmekten küçük oğlu ile çatıdan kendisini atarak ölümünü tasvir eden temsili resim görseller aracılığıyla Moğolların acımasızlığıyla hakkında mesaj vermektedir (Andreyev ve Födorov, 2016, s.129).

Rus tarih yazımında önemli yeri olan Kalka Savaşı da ders kitaplarında yer bulmuştur. 1223 yılında Kalka Nehri üzerinde gerçekleşen savaşta yirmi bin Moğol askeri, Kıpçak-Rus ittifakına karşı savaşmıştır. Ders kitabındaki bilgilere göre Kalka Savaşı'nda Rus knezleri arasında sürekli tartışma olmuş ve Kiev Knezi, Ruslara ihanet ederek savaşa katılmamıştır (Danilov, Danilov, Klovov & Tırın, 2009, s.140-141). Rus askerleri cesur ve kararlı savaşmasına rağmen müttefik Kıpçaklar geriye doğru kaçarak Rus askerlerini ezmişlerdir. Moğollar, Rus ordusunu darmadağın etmiş, altı knezi öldürülmüş; Volinskiy ve Galskiy knezleri kaçarak canlarını kurtarabilmiştir. Ruslar, drujinalarına ve knezlere dokunulmaması şartıyla Moğollarla barış yapılmıştır. Moğollar verdikleri sözde durmayarak bütün Rus askerlerini öldürmüştür. Knezlerin bağlandığı, üzerlerine tahta konulduğu, bu tahtaların üzerinde Moğolların ziyafet çektikleri (Danilov & Koculina, 2012, s.105) şeklinde anlatımlar yapılarak Moğolların savaş esirlerine bile merhamet göstermedikleri belirtilmiştir.

Şekil 1. Kalka'da (Andreyev ve Födorov, 2016, s.128)

Kulikovo Savaşı ise Rus kolektif hafızasında yer alan en önemli savaşlardan birisi olarak sunulmaktadır. Bu savaşı kazanmak için Moskova Knezi, Troys Manastırını ziyaret ederek dualar almıştır. Hazret Sergey'in kendisine hizmet eden din görevlilerini bile bu savaşa gönderdiği iddia edilmiş, ayrıca yaşarken eline silah almamaya söz vermiş olan insanların ikonları da savaş alanına götürüldüğü şeklinde betimlenerek tarihi bir olay nesnellikten uzaklaştırılarak, ona dini ve mitolojik nitelik katılmıştır. Savaşı Ruslar kazanırken Mamay ve ordusu savaş meydanından kaçmıştır. Bu zor savaşı kazanan Dimitri, "donski" unvanı alırken; Serpuhov Knezi'nin adına da "cesur" lakabı verilmiştir (Danilov & Koculina, 2012, s.160-163). Bu yenilgi üzerine Altın Orda Hanı Toktamış 1282 yılında intikam için Moskova'ya yürümüştür. Rus Knezi Dimitri, yardım istemesine rağmen, Cengiz soyundan gelen Toktamış'a karşı knezler karşı koymaya cesaret edememişlerdir. Toktamış'ın yürüyüşü sonunda Dimitriy Donski vergi vermeyi kabul etmesine rağmen; Moskova Knezliği'nin, Rusya'nın siyasi merkezi olması ve Rusya'yı yöneteceklerin Moskova Knezi'nin soyundan gelmesi ayrıcalığının alınmasıyla Toktamış'ın seferinin kısa vadede Moğollara, uzun vadede ise Ruslara fayda getirdiği yorumunda bulunulmuştur. Ders kitabına göre Moskova Knezliği için Kulikovo Savaşı, Rusların, Altınorda hâkimiyetinden kurtulması için önemli bir dönüm noktası olmuş, tarihte ilk kez Ruslar Altınorda'nın kuvvetlerine galip gelebilmiştir. Bu galibiyetle Rusların kendilerine güveni gelmiş, Ruslar acımasız istilacı olarak tanımladıkları Moğollardan canlarını kurtarmak için birleşmeleri gerektiğini anlamışlardır. Bu galibiyetin en önemli sonucunun Moskova Knezliği'nin güçlenerek merkezi bir Rus devletinin kurulması (Danilov & Kosulina, 2012, s. 164) olduğu vurgulanarak Rusyaların, Türk-Moğol boyunduruğundan kurtulmasında bu zaferin bir mihenk taşı olduğu ifade edilmiştir.

2. Rusya tarihi ders kitaplarında Rusların, Tatar yönetiminde oldukları dönem nasıl anlatılmıştır?

Rusya tarih ders kitaplarında Türklerin yönetim şekliyle ilgili önemli bilgiler verilmektedir. Elde edilen bilgilere göre Cuci Ulusu (Altın Orda) Cengiz Han tarafından yaratılmış ve onun varisleri tarafından Karakum'dan idare edilmiştir (Danilov, Danilov, Klovov & Tırın, 2009, s.1312-1342). Rusya Tarihi ders kitabından edinilen bilgilere göre Altın orda hanları tüm Rusya'yı kendilerinin mülkü olarak görmekteydiler. Han'ın emrine göre knezler çağrıldıkları zaman hanlık başkentine gitmek zorundaydılar ve kendi memleketlerini yönetmek için hanın mührünün olduğu "yarlık" almalydılar. Büyük Vilademir Knezliği'nde yaş büyüklüğüne göre knezlik verilme geleneğine, Altınorda'nın hanları uymayarak keyfi atamalar yapmışlardır. Büyük knezlik için ilk belgeyi 1243 yılında Aleksandır Nevski'nin babası Yroslav Vladimiriç almıştır. Altı yıl sonra yeniden "yarlık" almak için artık Aleksandr Nevski'nin kendisi gelmiş, hediyeler getirmiştir. Knez, Moğol geleneğine Hanın karşısında diz çökmek zorunda kalmıştır (Danilov, Danilov, Klovov & Tırın, 2009, s.153). Aleksandr Nevski'nin diz çöktüğü resme ders kitaplarında yer verilmiş ve geçmişin kötü günleri görseller aracılığıyla öğrencilere hatırlatılmıştır.

Şekil 2. Aleksandr Nevski Orda'da (Danilov ve diğerleri, 2009, s.155)

Ders kitaplarının aktardığı bilgilere göre Rus knezlerinin Altınorda'ya gitmeleri aşağılanma bazen de ölüme sonuçlanmıştır. Moğol hâkimiyetinin ilk yüz yılında hanların emriyle Orda'da ondan fazla Rus knezi öldürülmüştür. Altın Orda'dan "yarlık" alan knezliğe Altın Orda'dan elçi gelir ve onun katılımı ile tahta çıkma töreni yapılırdı. Vladimir, Büyük Knezliği'nde knezin tahta çıkma törenini "Uspenski Saboru"nda, han elçisinin katılımı ile yapılması Rus knezlerinin Altınorda'ya kayıtsız ve şartsız tabiliğini göstermektedir. Orda hanları Rusya'daki düzene istedikleri zaman karışıp, istedikleri gibi knezliğin sınırlarını değiştirebilirlerdi, bir knezin güçlenmesi engellenebilirdi, han kimi zaman da kendi ordusunu göndererek onların arasındaki kavgayı körüklemekteydi (Danilov & Kosulina, 2012, s.123). Altın Orda Devleti zamanında Ruslar dini bakımdan sırayla Yepiskop ve Metropolitte bağlıydılar, onların da üzerinde Konstantinopol Patriği yer almaktaydı. Udel toprakları, savaşılar, bayarların malikâneleri ve manastır toprakları ise Rostov, Tver ve Nijninogorog knezlerine bağlıydılar, tüm bu yapıların üzerinde Vladimir ve Ryazan knezlikleri vardı. Bu yapının en üstünde ise Altın Orda Hanı yer almaktaydı (Danilov, Danilov, Klovov & Tırın, 2009, s.165). Yani Rus insanı için en yüksek dini mevki Konstantinopol Patriği olurken, en üst yöneticileri de Altın Orda hanı olmuştur. Rusya tarih ders kitaplarında Altın Orda Devleti ile kurulan analogiler genellikle olumsuz çağrışımlar yaratmıştır. Rus insanların hafızalarında Orda'ya vergi verilmesi ve onun kayıt altına alınması hakaret, küfür hatta atlara takılan hamut (boyunduruk) gibi nitelendirilmiştir. Eski bilinlerde (destanlarda) Tatarlar olarak tanımlanan bütün stepliler Rusların düşmanları olarak betimlenmiştir (Danilov, Danilov, Klovov & Tırın, 2009, s.166).

3. Rusya Tarihi ders kitaplarında Türk şehirleri nasıl anlatılmıştır?

Rusya tarih ders kitaplarında Türklerle ilgili en olumlu imgeler arasında Türk şehirleri yer almaktadır. Yedinci yüzyılda Türk dilli bir kavim olarak nitelendirilen Bulgarların X. yüzyılda kalabalık şehirlerin oluşturduğu görülmektedir. Bulgarlar, şehirlerini hendeklerle, duvarlarla ve demir çitlerle korumuşlardır. Şehrin ileri

gelenleri için yapılan saraylarda banyolar ve keramikten su boruları vardır. Volga Bulgarları'nda zanaat çok gelişmiştir, bununla beraber asiller için gümüş, altın kalın telden takılar yapıldığı bilgisinin verilmesi halk arasında gelir ve sınıf farkının olduğuna işaret etmektedir. Hazarların keçe çadırlarda, arabalarda yaşarken daha sonra göçebe hayattan yerleşik hayata geçtikleri bilgisi verilmiştir (Danilov, Danilov, Klovov & Tırın, 2009, 29- s.33).

Rusya tarihi ders kitaplarından edindiğimiz bilgilere göre Altınorda'nın başkenti Saray – Batu şehriydi. Batu ile diğer büyük bir şehir yapmışlar onun adı da Yeni Saray adını vermişlerdir. On dördüncü yüzyılın başında devletin başkenti buraya taşınmıştır. Bu yeni devlette yönetici kesim Cengiz soyundan gelirken, nüfusun çoğusunu Kıpçaklar ve Bulgarlar gibi Türk kabileleri oluşturmuştur. Zaman geçtikten sonra Moğollar Türk dilini ve Türk dinini kabul ederek bu yoğunlukta erimiş, Türklerle karışan Moğollar bir Moğol kabilesinin adı olan Tatar adını almıştır. Eskiden olduğu gibi kendi sürüleriyle bozkıra göç eden halkın çok sayıda atları, koyunları ve az sayıda da develeri olduğunu öğrenmekteyiz (Danilov, Danilov, Klovov & Tırın, 2009, s.157). Tatar ustalarının silah, at malzemeleri, süs eşyaları yapmaları, Özbeklerin altın çıkararak çok muhteşem ürün yapmaları, halı dokumaları Türklerin uğraştıkları zanaat hakkında bilgi vermektedir. Ders kitaplarının aktardığı bilgilere göre Tatarlar, Çuvaşlar, Mordvalar ve Mariyerler Orta Volga boyunca toprakla ve balıkçılıkla uğraşıyorlar, han karargâhına buğday, arpa ve balık temin ediyorlardı, Özbekler ise hana ve onun mahiyetine at yetiştirirlerdi. Otlaklar ve işlenen toprak sahaları “bek” adı verilen kimselere ait olması, sıradan ahalinin kendi beklerine at, koyun, süt, peynir vermek zorunda olması bunun karşılığında topraktan ve sudan faydalanmaları Altınorda Devleti'ndeki toprak sistemi hakkında bilgiler sunmaktadır. Orda ahali devlet vergi vermenin yanında savaş zamanında askeri hizmet yapmakla yükümlü olmaları devlet ile halkın arasındaki ilişkilerin şeklinin anlaşılmasını sağlamaktadır (Danilov, Danilov, Klovov & Tırın, 2009, s.158). Özbek Han zamanında şehirler hızlı büyüyerek sayısı yüze ulaşırken; Altın Orda'nın başkenti Yeni Saray şöyle betimlenmiştir:

Arkeolojik kazılar esnasında bu şehirlerin oluşumunu göz önüne alabiliriz. Yedi yüz yıl önce ticaret kervanıyla Volga Çayı üzerinde biz Orda şehirlerinden birinde yaşasaydık bu güzellikten zevk alırdık. Merkezde, yüksekte hanın altınla süslenmiş sarayı vardı. O mermer sütunlarla, granit taşlarla ve mozaiklerle süslenmişti. Burada mescitin kulesi parlıyor, Kuran'dan ayetlerle süslenmiş çok endamlı minare yükseliyordu. Yakında ortak banyosu ve Müslüman okullarının olduğu kervansaray yükseliyordu. Merkezde sokaklar ayrılıyordu. Sokaklar boyunca taştan örülmüş kanallar içme suyu temin etmek için, kirli suyu da atmak için vardı. Kil duvarlarının arkasında, yabancı gözler görmemesi için ünlülerin, tacirlerin, zengin ustaların siteleri yerleşmişti. Burada kerpiçten yapılmış üç-dört odalı evlerde sobalar yanardı, pilavlar pişerdi, kırmızı hazırlanırdı. İkrami bekleyen misafir duvarları örten süslerden, döşenmiş çeşitli çeşitli zambak, laleler, yıldızlanan yazılara hayran kalırdı. şehirde kale duvarı yoktu. Hemen şehrin yakınlarında bağlar, tanınmış insanların malikâneleri, büyük mozolelerle yapılmış anıtlar vardı (Danilov, Danilov, Klovov & Tırın, 2009, s.161-162).

Altınorda Devleti'nin yıkılmasından sonra kurulan Kırım Hanlığı ve Kazan Hanlığı da tarih ders kitaplarında yer verilen konular arasındadır. Verilen bilgilere göre On beşinci yüzyılın ikinci çeyreğinde Kırım ulusunun başına Cengiz soyundan olan Devlet Giray geçmiştir. Bu devlette gelişmiş ticaretin olduğu Yunanlılar, Ermeniler ve İtalyanların da bu devlette beraber yaşadığı vurgulanmıştır. Verimli Kırım topraklarında bereketli ekin yerleri, meyve bahçeleri ve üzüm bağlarının yanında hayvanların otlaması için güzel otlaklar da vardı. Burada yaşayan Türk dilli kabileler göçebe hayvancı olarak adlandırılmışlardır (Danilov, Danilov, Klovov & Tırın, 2009, s.218). Kazan Hanlığı'nda ise çeşitli halkların huzur içerisinde yaşadığı vurgulanmıştır. Türk-Bulgar nesilleri Volga'da yerleşmiş Polovets (Kıpçak) kabileleriyle karışarak Volga Tatarlarının (Kazan Tatarları) temelini oluşturmuşlardır, onların başlıca geçim kaynağı çiftçilik olmuştur. Bu ülkeye gelenler Volga bölgesinin verimli olmasına imreniyorlardı. Bir Rus knezi şöyle yazıyordu *"burada tahıl çeşidi o kadar çoktur ki gökteki sayısız yıldızlar gibi."* Ama yine de bu Tatar çiftçilerinin kendi göçebe nesillerini unutamadığı, onların çok sayıda hayvan beslediği, evlerin önüne ağaç ekmeyi sevmediği vurgulanarak Türklerin göçebe yaşamdan yerleşik hayata alışmalarında zorluklar yaşadıkları belirtilmiştir. Tatarların evlerine halılar serdiği, en sevdiği içkinin kırmızı olduğu ifade edilmiştir. Kazan'a tüccarların gelmesi Rusya'dan, Volga boyundan, Sibirya'dan, Orta Asya'dan, İran'dan mallar taşınması ticaretin canlılığına işaret etmektedir; her yıl şehirde muhteşem fuarların olduğu, yaz aylarında nehirde sular azalırken şehrin karşısında aynen masallardaki gibi ada olduğu betimlenmiştir. Bu tüccarların adasına çeşitli mallar gelmiş, ticari tezgâhlar, ambarlar ve depolar kurulmuştur. Kazan Hanlığı'na aşağı Volga'dan ve Karadeniz steplerinden insanlar yolculuk yaptığı vurgulanarak Kazan şehrinin ticaret nedeniyle gittikçe büyüdüğü ve süslendiği sonucu ortaya konulmaktadır (Danilov, Danilov, Klovov & Tırın, 2009, s.219). Kazan Şehri'nin, Doğu Avrupa'nın en kalabalık şehri olarak tasvir edilmesi göçebe Türklerin yerleşik hayat geçtikten sonra ortaya koyduğu yüksek medeniyeti göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Müslümanların kutsal kitabının çoğaltılması, medreselerin açılması, Tatar mollalarının Kazan Hanlığı'nın en uzak noktalarına giderek dinsizlere, çiftçilere, avcılara Müslüman inancının ışığını taşıdığı şeklindeki bilgiler İslâm dininin yayılmasında hanlığının rolü vurgulanmaktadır (Danilov, Danilov, Klovov & Tırın, 2009, s.220). Rusya tarihi ders kitaplarında Türk şehirlerinden övgüyle bahsedilmesine rağmen, ders kitaplarında göçebelerin kendi şehir yapma birikimleri olmadığı için Altın Orda şehirlerinin Rus ustalar tarafından inşa edilmiş ve güzelleştirilmiş ibarelerine de yer verilmesi çelişki yaratmaktadır.

4. Rusya tarihi ders kitaplarında Rusların Moğollara ödediği vergiler nasıl anlatılmıştır?

Rusya tarih ders kitaplarından çıkarılan sonuçlara göre Rus insanının tarihsel hafızasında en olumsuz anılar arasında Rusların Moğollara ödediği vergiler vardır. 1257-1259 yılları arasında Orda memurları haraç vermeye mecbur olan Ryazan, Vladimir-Suzdal, Novgorod arazilerindeki insanların listelerini çıkarmışlardır. O zaman, çiftçiler, ustalar, balıkçılar, tüccarlar her yıl Orda hanına yaklaşık bir ruble haraç ödemek zorundaydılar. On üçüncü yüzyılda 1 Ruble 100 gram gümüşten az değildi. O tarihte bu paraya 1000-1500 kg tahıl alınabilirdi (Danilov, Danilov, Klovov & Tırın, 2009, s.154). Kıtık yıllarında bu miktar bir çiftçi ailesinin bir yıllık ürününe denk gelmekteydi. Rus ustalar yılda muhtemelen 1-2 ruble kazanabiliyordu. Ders kitaplarının iddiasına göre bereketli tarım yıllarında Rus emekçileri Orda hanına yaklaşık bir yıllık gelirlerinin yarısını vermek zorundaydılar.

Kıtlık yıllarda ise vergi veremeyenleri başkakar köle olarak alıyor ve Orda'ya götürüyorlardı. Orda pazarlarında yetenekli Rus ustalarının yanında güzel Rus kızlarının da satıldığı temsili resim, ders kitaplarında geçmişle ilgili olumsuz çağrışımlar yaratmaktadır.

Resim 3. Baskaklar (Danilov ve diğerleri, 2009, s.154)

Ders kitaplarından elde edinilen bilgilere göre bu yıllık vergilere ek olarak, Rus halkı posta işleri için de vergi vermekteydi. Rusya'da Altın Orda Hanı, Çar olarak adlandırılmakta, ülkenin ve yeryüzünün en büyük hükümdarı olarak Ruslar, O'nu onurlandırmak ve Ortodoks kiliselerinde onun şerefine dualar etmek zorundaydılar. Rus knezleri çağrıldıkları zaman askeri kuvvetleriyle Altın Orda hanları için savaşa katılmak zorundaydılar (Danilov, Danilov, Klovov & Tırın, 2009, s.155). Rusya tarihi ders kitaplarının verdiği bilgilere göre Rus şehirlerine gönderilen başkakar silahlı kuvvetlerinin desteğiyle Rus halkının Moğollara itaat etmesini sağlıyorlar ve halktan vergi topluyorlardı. En büyük başkakin Vladimir'de otağı vardı. Rus halkının hepsi için en ağır yükümlülüğün Orda'ya olan vergi olduğu dile getirilmiştir. Bu vergi Rusya'da "çıkış" ve ya "orda vergisi" olarak adlandırılmıştır. İtalyan yolcusu Plano Karpini 1246 yılında her bir Rus vatandaşının başkaklara 1 ayı derisi, 1 kunduz derisi, 1 samur derisi, 1 kokarca derisi, 1 siyah tilki derisi vermekle yükümlü olduğunu kaydetmiştir. Rusya'nın soğuk ikliminde giyim maddesi olan derinin ne kadar büyük önem taşıdığını muhakeme edebiliriz ve İtalyan gezgin kim yükümlü olduğu deriyi veremezse Moğollara gönderilip ve köle yapıldığını da not etmiştir. Moğol memurları 1257-1259 yılları arasında Rusların nüfusunu kayıt altına almışlar ve bundan sonra vergi alınması düzenli

karakter kazanmıştır. Rus knezliklerinden düzenli vergilerden başka ek vergiler de alınması Rusların ağır vergi yükü altında olduklarını göstermektedir. Rus insanı çok sayıdaki Orda'nın elçilerini ve onların mahiyetini misafir etmeleri, yedirmeleri, onlara hizmet etmelerine, haraç vermelerine karşı soygunculuğa, zorbalığa, köle edilmeye maruz kalmaları anlatısı Moğolların yönetiminde Rusların tarihin en ağır dönemlerini yaşadıkları sonucunu ortaya koymaktadır. Moğolların, kilise hizmetkârlarını vergiden muaf tutmaları dinlere gösterilen hoşgörüyü değil kendi hâkimiyetlerini pekiştirmek için kullanılan bir taktikle açıklanmıştır (Danilov & Kosulina, 2012, s.124). Eğer Rus halkı, Orda hükümdarlığına karşı itaat etmekten ve haraç vermekten vazgeçerse Moğollar bu durumda sadece isyancıları ezmemiş aynı zamanda yol üstünde olan tüm Rus topraklarını cezalandırmıştır. İsyanın bastırılmasında Rus knezleri kendi askerlerini göndermek mecburiyetinde (Danilov & Kosulina, 2012, s.125) kaldıkları şeklindeki değerlendirmelerle Rus askerlerinin vergi vermeyen Rus insanlarını kendi elleriyle cezalandırmak zorunda kaldıkları çok acı bir durum olarak tasvir edilmiştir.

5. Rusya tarihi ders kitaplarında Türkler ile Ruslar arasındaki yapılan ticaret nasıl anlatılmıştır?

Ticaret tarihin her döneminde ve bütün coğrafyalarda önemini korumuştur. Rusya tarih ders kitaplarından çıkarılan sonuca göre Bulgarlarda, Volga'dan kara ve deniz yoluyla İran, Kafkasya ve Orta Asya'ya kadar ticaret yapılmaktadır (Danilov, Danilov, Klovov & Tırın, 2009, s.29-33). Altın Orda zamanında Çin'den Avrupa'ya uzanan İpek Yolu'nun güvenliği sağlanmıştır. İtalyan tüccarları Ceneviz Cumhuriyeti'nden Azak ve Karadeniz'deki ticaret şehirlerine sık sık gelmekteydiler. Volga ticaret yoluyla Orda tüccarları Orta Asya'dan ve Kafkaslardan Rusya'ya kadar yolculuk yapıyorlardı (Danilov, Danilov, Klovov & Tırın, 2009, s.157).

Resim 4. Yeni sarayda Pazar Meydanı (Danilov ve diğerleri, 2009, s.162).

Ders kitaplarının da belirttiği gibi Moskova Knezliğiyle etrafındaki hanlıklar arasında sadece savaşlar yoktu, aynı zamanda onların arasında canlı bir ticaret de vardı. Kazan'da Rus mallarını sürekli görmek mümkündü. Metropolitin, Kazan Hanı'na yazdığı o mektupta satmak için bir yığın yumuşak deri gönderdiğinin ifade edilmesi ticaret için devlet ileri gelenlerinin kurduğu iletişim açısından önemlidir. Kazan'dan Rusya'ya büyük miktarda balık götürülmesi, hem de Volga'da İtil Çayı'nda çok sayıda Rus balıkçısının avlanması Rusların et ihtiyacını

karşılımda Kazan Hanlığı'nın rolünü ifade etmektedir (Danilov, Danilov, Klovov & Tırın, 2009, s.222). Nogaylar, Ruslara sayısı birkaç bine ulaşan atlar satıyorlardı, Rus ve Nogay Ordası ile ticari ilişkisi çatışmalara da engel olabilmekteydi, bir defasında, Nogay hükümdarı Ruslara karşı çıkmayı reddetmiştir. O *"eğer ben Ruslara karşı savaşırsam o zaman ben çıplak kalacağım ve adamlarım ölürken onlar için kefen dahi bulamayacağım"* (Danilov, Danilov, Klovov & Tırın, 2009, s.222) diyerek ticaretin toplumlar arasında ilişkileri belirleyen en önemli öğelerden birisi olduğuna dikkat çekmiştir.

Ticaretle kurulan kültürel etkileşim sayesinde ise Orda gelenekleri Rusya içinde yayıldığına şahit olmaktayız. Orda'nın İslâm Dini'ni kabulünden sonra ordunun pagan inancına sahip ileri geleni İslâm Dini'ni kabul etmek istemediğinden Rus şehirlerine göç etmesi halkın tamamının Müslümanlığını kabul etmediğini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Bu ailelerden bazılarının daha sonra Aksakovlar, Karamzinler, Şeremetevler gibi Rus soyadı aldığı belirtilmiştir (Danilov, Danilov, Klovov & Tırın, 2009,s.164). Ruslar, dengi, sandık, başmak, kaftan gibi Tatar eşyalarını ve onların isimlerini kullanmışlardır. Eski Moğol kelimesi bagatur Rusça'ya bagatır (bahadır) olarak geçerken, Rusların savaşlarda ve törenlerde kullandıkları ura kelimesi, Moğol atlılarının savaşlarda kullandığı hur (ileri) kelimesinin değişmiş hali (Danilov, Danilov, Klovov & Tırın, 2009, s.250) olduğu bilgisi Rus dilinde yer alan Türkçe kökenli kelimelere işaret etmektedir.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Çalışmanın bulguları değerlendirildiğinde Hunlar ve Karadeniz kıyısındaki diğer Türk Devletleri Rusya Tarihi ders kitaplarında kısa yer bulmuştur. Bu devletlerden ve topluluklardan genellikle savaşçı, istilacı, göçebe, işgalci olarak bahsedilmiştir. Çağdaş Rusya tarih ders kitapları gibi Sovyet Rusya döneminde yazılan tarih ders kitaplarında da eski Türklerle ilgili göçebe ve Slavların düşmanı olduğu vurgusu yapılmıştır (Kapar, 2016, s.251; Cengiz, 2016, s.26). Rusya Federasyonu gibi Slav ırkına mensup olan Ukrayna'nın tarih ders kitaplarında da Karadeniz kıyısındaki Türk topluluklarına karşı benzer olumsuz imgelerin vurgulandığı görülmektedir (Arabacı, 2019). Rusya Tarihi Ders kitaplarında Hazarlar ve Bulgarların dini inançlara gösterdikleri hoşgöründen, şehirlerinin özelliğinden ve ticari faaliyetlerinden bahsedilmiştir. Rusya Tarihi ders kitaplarında Moğolların, Müslümanlığı kabul ederek Türklerle kaynaştığını dile getirilerek Türklerin ve Moğolların tarihi bir bütün olarak kabul edilmiştir. Türkiye'deki tarih ders kitaplarının ise Moğollarla ilgili anlatılan imajlar ise döneme ve ders kitabı yazarına göre değişmiştir. Bazı tarih ders kitapları Türklerle-Moğolları birleşip kaynaşmış olarak ortak tarihe dâhil ederken bazıları da ayrı olarak değerlendirmiştir. Batu Han ve Moğolların ibadet yerlerini mahvetmesi, kütüphaneleri ve kitapları yakması hem Rusya hem de Türkiye tarih ders kitaplarındaki ortak olan bir anlatıdır (Akça, 2019, s. 95-114). Moğolların Rus topraklarını işgal ettikleri, toprakları çoraklaştırdıkları, Rusları köle olarak kullandıkları, haraca bağladıkları dile getirilmiştir. Moğolların Ruslara ağır vergi yükledikleri ve Altınorda'ya giden pek çok knezin öldürüldüğü teması ders kitaplarının yanında Rusya'daki bilimsel eserlerin de yoğunlaştığı konular olmuştur (Kurat, 1999, s.76). Kitaplara göre amansız savaşçı olan Moğolları yenmek ancak Kulikovo Savaşı'nda olmuştur. Bu geçici başarı Rus kolektif hafızasında ve Rus kimliğinin şekillenmesinde

önemli rol oynamış bu zafer için “İgor Bölüğü Destanı”ndan esinlenen ve Rus edebiyatında önemli bir yeri olan Zadoņı’na Destanı yazılmıştır (Uydu-Yücel & Sagıneyeva, 2020, s.163).

Rusya ile Türk-Moğol tarihi arasındaki ilişkiler daha çok savaşlarla ve çatışmalarla betimlenmiştir. Rusya tarih ders kitapları Moğolların kendi topraklarına yaptıkları seferleri istila, işgal gibi kavramlarla ifade ederlerken, Rusların Türk topraklarını ele geçirmelerini ise tarihsel bir süreç olarak betimlemişlerdir. Hatta ders kitaplarına göre Kazan’ın Ruslar tarafından ele geçirilmesi Tatar aydınlanmasını başlatmıştır (Shnirelman, 2009,s.125). Rus tarih ders kitaplarında Moğolların Rusya’ya etkisinin sınırlı ve olumsuz olarak yansıtılması akademik çalışmalarla uyumamaktadır. Rusya’nın mutlak ve merkezi yapısı, büyük knez etrafında toplanma geleneği, vergi sistemi, gümrük tekelleri kurmak, tüccarları vergilendirmek, saray bürokrasisi, posta sistemi, iktidarın babadan oğula geçme geleneği, toprağa dayalı asker yetiştirme sistemi (tımar, ikta) gibi pek çok gelenek Moğollar aracılığıyla Ruslara geçmiştir (Kurat, 1999, s. 135-138; Acar, 2009, s.54-60). Rusya tarih yazımında ve ders kitaplarında düşman Moğol imajını sürekli vurgulamak bir başka olayı unutturmak ya da haklı göstermek için belli bir olaya sistemli olarak odaklanmak tarihi belli bir olaya sabitlemek yoluyla kötüye kullanma biçimine girmektedir (Wirth, 2004, s.42). Sürekli olumsuz olarak tasvirlerin ve ötekileştirmelerin olduğu toplumlarda biz ve onlar şeklinde derin bölünmeler yaşanabilir, bu durum ötekilerin aşağılanması ve öldürülmesi sonuçlarına yol açabilir (Volkan, 2007, s.5). Shnirelman (2009, s124) böyle bir anlayışın Rusya’da da ön yargılara neden olduğunu ifade etmiştir. Rus çocuklarının algılarında Tatarlar korkulacak bir imge haline bürünürken; Stalin döneminde Tatarlar geçmiş nesilleri Moğollarla bağlantı kurularak cezalandırılmasına neden olduğunu belirtmiştir.

Rusya tarihi ders kitaplarının olaylara yaklaşımında Slav, Rus ve Ortodoks kimliği çerçevesinde bilgilerin sunulduğu tespit edilmiştir. Ders kitaplarında dini öğeler ve mitolojik unsurlar yoğun şekilde yer almaktadır. Türklere ve Moğollara karşı savaşlardaki başarılarında Rus kahramanlığı, azizlerin duası ve kilise görevlilerinin çabası gösterilmiştir. Rusya tarihi ders kitapları tarihi olayları değerlendirmeleri neden sonuç ilişkisine göre değil, dinsel ve mitolojik söylemlere göre aktarmıştır. Kanıt sunarken bilgileri dayandığı kaynak dini Ortodoks Hıristiyan inancına göre yazılmış Rus yıllıklarıdır. Bu durum da Rusya tarihi ders kitaplarının bilimselliğini önemli ölçüde zayıflatmaktadır. Ders kitapları Müslüman olan bozkır halklarının yanında Katolik inancına sahip olan Batılı Devletleri de düşman olarak betimlemiştir. Tarih ders kitapları bilgileri aktarırken üçüncü şahıs anlatımı yerine birinci tekil şahıs kullanarak öznel bir yapı oluşturmaktadır. Patapova’nın (2015, s.54) da vurguladığı gibi Rusya tarih ders kitapları eleştirel düşünme, çok perspektiflilik, empatik bakış açısı ve tarihsel becerileri işe koşma yerine tarihsel anlatıyı, doğru, haklı ve bir kurallar bütünü olarak yansıtmaktadır. Rusya’nın uzun yıllar Altınorda Devleti’nin hâkimiyetinde kalması Rus kolektif belleğinde olumsuz izler bırakmıştır. X. yüzyılda Ortodoks Hristiyanlık Rusya’ya Bizans aracılığıyla gelmiştir, Kiyef Rusya’sının dini bakımdan Konstantinopolis Patrikhanesi’ne bağlı olmuştur. Rus kiliselerinin mimari özellikleri, ilk din adamlarının Bizanslılar olması, Yunancadan çevrilen din ve kanun kitapları, Yunan alfabesinin Rus diline uyarlanması gibi birçok gelenek Bizans’tan aldığı için, Ruslar kendilerini Bizans Devleti’nin en büyük mirasçısı olarak görmüşlerdir (Kurat, 1970, s.2). Rus insanının dini bakımdan en kutsal şehri olan Konstantinopolis, Osmanlı Devleti tarafından alındığı için Rusya, Moskova’yı üçüncü Roma olarak betimlemiştir. Rusya’nın ideolojisi İstanbul’u Türklere alarak

Ortodoks dünyasını tekrar canlandırmak, bunu da yapamazsa Moskova'yı Roma'nın yerine koymak olmuştur. Rusya'nın İdeolojisi, savaşları, eğitim sistemi bu amaç üzerinden yürümüştür. Bu durum tarih ders kitaplarına da yansımış Rus hakkında Türklere olan ön yargıyı ve peşin hükmü beraberinde getirmiştir.

ÖNERİLER

1990'lı yıllarda dünyada tarih eğitiminde yaşanan gelişmeler Türkiye'ye de yansımış eğitim sistemi, tarih programları yeniden düzenlenmiştir. Eğitim bilimlerindeki bu gelişmelere bağlı olarak eğitim bilimleri enstitüleri kurulmuş, bu enstitülerde pek çok lisansüstü çalışma yapılmıştır Bu çalışmalar bakıldığında eğitim anlayışı kullanılan kaynaklarının tamamına yakınında Batı Avrupa referans olarak alınmıştır.

Dünyada siyasi ekonomik rolü gibi eğitim felsefesinde de etkili olan Rus Çarlığı, Sovyetler Birliği, Rusya Federasyonu'nda eğitim bilimleri çalışmalar göz ardı edilmiştir. Yapılan çalışmalar da genellikle Osmanlı imajını konu alan dar bir alana sıkışmıştır. Gelecekteki çalışmalarda Rusya Federasyonu'nun eğitim sistemi, öğretmen yetiştirme sistemi, tarih anlayışı, tarih yazımı, tarih öğretmeni yetiştirme sistemi gibi pek çok konuda alan yazınında eksiklikler görülmüştür. Bu durum hem Rus eğitim sistemi hakkında bilgi verecek hem de Batı dünyası ile kıyaslama yapılabilme imkânı sağlayacaktır.

Rusya tarih ders kitaplarda siyasi tarihin yanında eğitim ve kültür konuları da önemli yer tutmaktadır. Türkiye'de Rusya tarih ders kitaplarındaki toplumsal yaşama ve ekonomik ve kültürel tarihe yönelik çalışmalar yapılmamıştır. Bu alanlarda yapılan çalışmaların da tarih eğitimine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın bulgularına uygun önerilerde bulunulmalıdır. Ayrıca literatüre katkı sağlayacak, gelecekte yapılabilecek çalışmalara ve alandaki uygulamalara yönelik önerileri de içermelidir.

Etik Metni

"Bu makalede dergi yazım kurallarına, yayın ilkelerine, araştırma ve yayın etiği kurallarına, dergi etik kurallarına uyulmuştur. Makale ile ilgili doğabilecek her türlü ihlallerde sorumluluk yazar(lar)a aittir."

Yazar(lar)ın Katkı Oranı Beyanı: Yazarın katkı oranı % 100'dür. Bu çalışmada yaptığım Rusça çevirilere yardımcı olan ve çevirileri kontrol etme zahmetinde bulunun Prof.. Dr Hurşit İsayev'e teşekkür ederim.

KAYNAKÇA

Acar, K. (209). *Rusya*, İletişim Yayınları.

Akhan, O. (2020). *Türkiye, ABD ve Rusya lise tarih programlarının ve ders kitaplarının karşılaştırılması*[Yayımlanmamış Doktora Tezi], Gazi Üniversitesi .

Andreyev İ.L. & Födorov, İ.N. (2016). *İstoriya Rossiii*, Drofa.

Arabacı, H.M. (2019). Ukrayna ortaokul ve lise tarih kitaplarında Türkler. *Turkish History Education Journal*, 8 (1), s. 27-59. DOI: 10.17497/tuhed.529696

- Balta, E & Demir, S. (2016). Tarih, kimlik ve dış politika: Rusya Federasyonu güncel tarih ders kitaplarında Osmanlı-Türk imajı. *BİLİG*, 76, 1-31. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bilig/issue/25338/267577>.
- Başaran, V. (2012). Çarlık dönemi ders kitaplarında Osmanlı imgesi. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (2), s.199-219.
- Berk- Akça, N. (2019). Tarih ders kitaplarında Moğollar ve Cengiz Han., A. Şimşek (Ed.) *Tarih Ders Kitaplarında İmajlar* içinde (ss.95-114), Pegem Akademi.
- Cengiz, N.M (2016). *Sovyet Rusya tarih ders kitaplarında Türk imajı* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Sakarya Üniversitesi .
- Cengiz, N.M. (2018). Rus lise tarih ders kitaplarında Türk imajı. Ahmet Şimşek (Ed.). *Dünyada Türk İmajı* içinde (ss. 463-474), Pegem Akademi.
- Danilov, A.A., Danilov, D. D., Kulokov, B.A., & Tırın, C. B. (2009). *İstoriya Rasii, Dopuşeno Ministterstvom Obrazovaniya i Nauki RF*.
- Danilov, A. A & Kosulina, L. G. (2012). *İstoriya Rosii*, Prosveşeniye.
- Engel, B.A & Martin, J. (2020). *Rusya tarihi* (çev. F. şahin), İnkılap.
- Ersanlı, B. (2003). *İktidar ve tarih*, İletişim Yayınları.
- Gatına, V. (2009). *Rus tarih ders kitaplarında Osmanlı/ Türk İmgesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Kapar, M. A. (2016). Sovyetler dönemi tarih ders kitaplarında eskiçağ tarihi ve eski Türk tarihinin öğretimi. *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, 5, 229-252. <https://dergipark.org.tr/en/pub/usad/issue/28214/299571> adresinden alınmıştır.
- Karasar, N. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (21. baskı), Nobel.
- Kınıkoğlu, S. (2007). Images and representations of Turks and Turkey in Soviet history textbooks. *Internationale Schulbuchforschung* , Vol. 29, No. 3, Europa – Peripherie Ost/Südost / Europe – The Eastern/South-Eastern Periphery , pp. 259-271, Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/43056785>.
- Kumkale, T.T (1997). *Tarihten günümüze Türk –Rus ilişkileri*, İrfan Yayınevi.
- Kurat, N. (1970). *Türkiye ve Rusya*, Kültür Bakanlığı.
- Kurat, A.N (1999). *Rusya tarihi* (4. baskı), TTK.
- Metinsoy, M. (2008) . Erken dönem Sovyet sosyal tarihçiliğinde revizyonizm, *Tarih ve Toplum*, 7, ss 181-243.
- Pearce, J. C. (2019) *Nasha Istoriia: The Russian revolutions, the state, school textbooks and public celebrations under Putin. Revolutionary Russia*, 32(1), 134-153, DOI: 10.1080/09546545.2019.1607422
- Pingel, F. (2003). *Avrupa evi ders kitaplarında 20. yüzyıl Avrupa'sı* (çev. N. Elhüseyni), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Potapova, N. (2015). Normativity in Russian history education: Political patterns and national history textbooks. *Journal of Social Science Education*, 4 (1). DOI 10.2390/jsse-v14-i1-1378
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (çev. Ed. M. Bütün ve S.B. Demir), Pegem Akademi.
- Punch, K.F. (2014). *Sosyal araştırmalara giriş*, (çev. D. Bayrak, H.B. Arslan ve Z. Akyüz), Siyasal Kitabevi.

- Shnirelman, V. (2009). Stigmatized by history or by historians? The peoples of Russia in school history textbooks. *History and Memory*, 21 (2).pp 110-149. Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/10.2979/his.2009.21.2.110> adresinden alınmıştır.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulamaları* (3. baskı) çev. Ed. S. Turan, Nobel.
- Volkan, V. (2007). *Kimlik adına öldürmek* (çev. M. B. Büyükkal), Everest.
- Wirth, L. (2004). Tarihi kötüye kullanma biçimleriyle yüzleşmek (2.baskı). *Tarihin kötüye Kullanımı içinde* (ss.18-59). Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Yıldırım , A. & Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, Seçkin.
- Yin, R. K (1994). *Case study research*, Second Edition, Sage Publications.
- Yücel, M. U. (2020). Altın Orda-Rus mücadelesinin edebiyata yansması: Zadoşına Destanı. *Bilig*, 73, 149-179. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bilig/issue/48980/718082>.
- Zajda, J. (2007). The new history school textbooks in the Russian Federation: 1992–2004, *Compare*, 37 (3), 291-306, DOI: 10.1080/03057920701330164
- Web1.http://history.1543.ru/?fbclid=IwAR2pwrMT_CxcHUw5GKYp5aY7dAdVRCH7BlwYTWoj6eZS2G7Aujs-rF_ig.
- Web 2. <http://www.alleng.ru/d/hist/hist159.htm>.
- Web3.https://rabochayatetraduchebnik.com/istoriya/uchebnik_istoriya_rossii_s_drevneyshih_vremen_do_nac_hala_16_veka_6_klass_danilov_danilov_klokov_tyrin/index.html.
- Web4.http://school-zaozerno.ru/files/istoriya_rossii.pdf.